

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Andrea Makišová

Regionálna výchova v primárnom vzdelávaní

2013

Publikácia bola vydaná a financovaná z prostriedkov ESF
v rámci národného projektu Profesijný a kariérový rast
pedagogických zamestnancov.
ITMS kód projektu 26120130002
ITMS kód projektu 26140230002

**Regionálna výchova
v primárnom vzdelávaní**

Andrea MAKIŠOVÁ

Bratislava 2013

OBSAH

ÚVOD	5
1 Základné aspekty primárneho vzdelávania	7
2 Základné fakty o histórii regionálnej výchovy	10
3 Charakteristika predmetu regionálna výchova	12
3.1 Súčasnosť vo vývoji a formovaní predmetu regionálna výchova	14
3.2 Vzdelávací obsah regionálnej výchovy	16
3.3 Metódy a formy vyučovania regionálnej výchovy	19
3.4 Prierezové témy v rámci školského vzdelávacie programu	21
4 Regionálna výchova vo výchovno-vzdelávacom procese	22
4.1 Využitie prvkov regionálnej výchovy vo výchovno-vzdelávacom procese	25
4.2 Predstavenie jednotlivých regiónov Slovenska	26
4.3 Prírodné dedičstvo	30
4.4 Tradičná duchovná a hmotná kultúra	34
4.5 Ludové zvyky, tradície a folklór	48
4.6 Zachovávanie kultúrneho dedičstva	52
4.7 Základná škola ako miesto ožiovania a zachovávania tradícií	54
ZÁVER	56
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	57

ÚVOD

Treba pripomenúť, že projekt regionálna výchova sa začala postupne vyvíjať až za posledných dvadsať rokov edukačného procesu, aj napriek nedostatku konkrétnej podpory z centrálnej úrovne školstva.

Táto iniciatíva bola zo začiatku postavená na individuálnych myšlienkach a aktivitách jednotlivcov a škôl. Medzníkom na jej postupnú realizáciu sa stal záväzok vlády Slovenskej republiky realizovať *Odporúčania na ochranu tradičnej kultúry a folklóru*.

Generálna konferencia UNESCO schválila *Dohovor o ochrane nehmotného kultúrneho dedičstva*, ale aj *Dohovor o ochrane a podpore kultúrneho prejavu*, ktoré tiež podporujú rozvoj regionálnej výchovy v školách.

V súčasnosti postupne dochádza k zaraďovaniu prierezovej témy regionálna výchova (integrujúci a voliteľný predmet) do vyučovania v školách v rámci možností, ktoré poskytuje štátny vzdelávací program.

Hlavným cieľom učebného zdroja je poskytnúť účastníkom vzdelávacieho programu *Regionálna výchova v primárnom vzdelávaní* dostatok relevantných informácií a údajov, ktoré im uľahčia realizáciu výučby v prierezovej téme regionálna výchova. Cieľom predmetu regionálna výchova je pestovať a rozvíjať vzťah a úctu k človeku, obci, mestu, vlasti a výchove k národnému povedomiu, ale aj spolunáležitosti, čo je súčasť výchovného procesu.

V učebnom zdroji sme sa zamerali na všetky potrebné priame, ale aj podporné aspekty a podkladové informácie na úspešnú prípravu kompetentných pedagógov a ich následnú realizáciu regionálnej výchovy na školách.

Hlavné a obsahovo väčšinové zameranie regionálnej výchovy je orientované na región, prírodné dedičstvo (najmä zo Zoznamu UNESCO) a tradičnú duchovnú a hmotnú kultúru.

Štátny vzdelávací program škôl je podľa nového školského zákona hierarchicky najvyšší cieľovo-programový projekt vzdelania, ktorý zahŕňa rámcový model absolventa, rámcový učebný plán školského stupňa a jeho rámcové učebné osnovy.

Predstavuje prvú, rámcovú úroveň dvojúrovňového participatívneho modelu riadenia škôl. Vyjadruje hlavné princípy a ciele vzdelanostnej politiky štátu, ako aj demokratické a humanistické hodnoty, na ktorých je národné vzdelávanie založené. Vymedzuje všeobecné ciele škôl ako kľúčové kompetencie (spôsobilosti) vo vyváženom rozvoji osobnosti žiakov a rámcový obsah vzdelania.

Štátny vzdelávací program podporuje komplexný prístup v rozvíjaní žiackych spôsobilostí poznávať, konať, hodnotiť a dorozumievať sa i porozumieť si na danom stupni vzdelávania. Je východiskom a záväzným dokumentom na vytvorenie individuálneho školského vzdelávacieho programu školy, v ktorom sa zohľadňujú špecifické lokálne a regionálne podmienky a potreby.

Zavedenie dvojúrovňového kurikulárneho modelu – štátny vzdelávací program a školský vzdelávací program priniesol pokrok aj v regionálnej výchove v rámci inovačných programov, ktorým sa väčšinou darí etablovať prostredníctvom školských vzdelávacích programov, ak sú pre ne disponibilné hodiny v štátnom vzdelávacom programe. Na druhej strane treba priznať, že potom nemajú priestor na zavedenie iných inovácií, napr. rozšírené vyučovanie cudzích jazykov (v praxi je to často naopak).

V rámci štátneho vzdelávacieho programu, ktorý sa zameriava na tri tematické celky, by mohlo byť vecným prínosom naše odporúčanie zamerať sa v rámci primárneho stupňa, t. j. 1. až 4. ročníka základných škôl, na vybrané témy.

Súčasťou textu učebného zdroja sú odporúčané formy a metódy výučby regionálnej výchovy ako prierezového predmetu na primárnom stupni základných škôl vrátane ich alternatívnej realizácie, napr. vo výtvarnej výchove, hudobnej výchove, slovenskom jazyku, estetike výchovy, pracovnom vyučovaní, prírodopise či vlastivede.

1 Základné aspekty primárneho vzdelávania

Na komplexné pochopenie regionálnej výchovy treba zdôrazniť, resp. zopakovať niekoľko základných aspektov o programe primárneho vzdelávania, t. j. na 1. stupni základnej školy (1. až 4. ročník), podľa **ISCED 1** – International Standard Classification of Education.

Program primárneho vzdelávania má zabezpečiť hladký prechod z predškolského vzdelávania a rodinnej starostlivosti na školské vzdelávanie prostredníctvom stimulovania poznávacej zvedavosti detí, vychádzajúcej z ich osobného poznania a vlastných skúseností. Východiskovým bodom sú v tomto prípade aktuálne skúsenosti žiaka, predbežné vedomosti a pojmy a záujmy rozvíjané podľa jeho reálnych možností tak, aby sa dosiahol pevný základ na budúci akademický a sociálny úspech. Program je založený na princípe postupu od známeho k neznámemu v nadobúdaní skúseností z pozorovania a zažitia aktivít a udalostí, ktoré sú spojené so životom dieťaťa a s jeho bezprostredným kultúrnym a prírodným prostredím.

V tomto veku je pre deti dôležitá programová možnosť získať vlastnými aktivitami bohaté skúsenosti a zážitky z hroveho a učebného prostredia rovesníkov. Osobitne významné je poskytovať možnosti rozvíjať schopnosť vyjadrovať sa a realizovať sa prostredníctvom slov, pohybov, piesní a obrazov, čo je významný základ na rozvoj gramotnosti. Priateľská a ústretová klíma podnecuje žiakov k poznávaniu, konaniu, hodnoteniu, dorozumievaniu sa i porozumeniu, ktoré podporujú ich učenie sa, ako aj celostný rozvoj ich osobnosti.

Program primárneho vzdelávania má pripraviť žiakov na samostatnú prácu i na prácu v skupinke tak, aby každý z nich získal pevný základ spoločného poznania a zároveň osobné skúsenosti zo vzájomného ohľadu, uznania a úcty. Vzdelávanie na prvom stupni je organizované tematicky s prirodzeným začlenením integrujúcich predmetových prvkov, čím sa vytvára základ

na nižšie sekundárne vzdelávanie, ktoré už uplatňuje špecifickejší predmetovo-disciplinárny prístup.

Hodnotenie žiakov je postavené na plnení konkrétnych a splniteľných úloh a založené prevažne na diagnostikovaní a uplatňovaní osobnostného rozvoja žiaka. Každý žiak musí mať možnosť zažívať úspech a musí vedieť, že chyby a ich odstraňovanie tiež napomáhajú jeho rozvoju.

Absolvent programu primárneho vzdelania sa naučil (aj vlastným príčinným) základy čitateľskej, pisateľskej, matematickej, prírodovedeckej a kultúrnej gramotnosti. Nadobudol základy na účinných techník na celoživotné učenia sa a na rozvíjanie spôsobilostí. Osvojil si základy používania materinského, štátneho a cudzieho jazyka.

Úroveň rozvinutosti kľúčových kompetencií tvorí bázu na ďalší rozvoj v následných stupňoch vzdelávania.

Medzinárodná klasifikácia vzdelávania ISCED

Medzinárodná klasifikácia vzdelávania ISCED/ Stupeň ISCED	Stupeň školskej sústavy – opis	V slovenskej školskej sústave
ISCED 0	Predprimárne vzdelávanie nultého stupňa – všetky druhy vzdelávania predchádzajúce primárnemu vzdelávaniu	Vzdelávanie prebiehajúce v materských školách
ISCED 1	Primárne vzdelávanie – vzdelávanie na primárnej úrovni	1. stupeň základnej školy (1. – 4. ročník)
ISCED 2 ISCED 2A ISCED 2B ISCED 2C	Nižšie sekundárne vzdelávanie – vzdelávanie na nižšom sekundárnom stupni; nadväzuje na primárne vzdelávanie pred vstupom na vyššie sekundárne vzdelávanie; 2. stupeň základnej školy ukončené povinné vzdelávanie v rámci neukončeného odborného vzdelávania; zaučenie v odbore	2. stupeň základnej školy (5. – 9. ročník) a nižšie ročníky 5- až 8-ročných gymnázií a konzervatórií (po ročník, ktorý zodpovedá 9. ročníku základnej školy)
ISCED 3 ISCED 3A ISCED 3B ISCED 3C	Vyššie sekundárne vzdelávanie – vzdelávanie, ktoré nasleduje po ukončení nižšieho sekundárneho stupňa pred vstupom do terciálneho stupňa; stredné (všeobecné) vzdelávanie s maturitou (gymnázium); stredné odborné vzdelávanie s maturitou; stredné odborné vzdelávanie	Do vyššej sekundárnej úrovne sa zaraďujú štvorročné gymnáziá a vyššie ročníky 5 až 8-ročných gymnázií (všeobecné vzdelávanie), stredné odborné školy (vrátane vyšších ročníkov konzervatórií) a stredné odborné učilištia (odborné vzdelávanie)

2 Základné fakty o histórii regionálnej výchovy

Myšlienky a úsilie začleniť prvky tradičnej a ľudovej kultúry do vyučovacieho procesu na Slovensku pochádzajú z posledného desaťročia 20. storočia. Pre edukačný projekt známy pod názvom *regionálna výchova* sa postupne nadchlo viacero slovenských škôl.

Možno aj vďaka nedostatku metodického materiálu, vzájomnej izolovanosti a minimálnej finančnej podpore začali vznikať špecifické školské projekty regionálnej výchovy zahŕňajúce široké spektrum tradičnej a ľudovej kultúry. Jej cieľom vždy bola podpora lokálpatriotizmu a zatraktívnenie komunitného života.

Pôvodne vzniknuté projekty regionálnej výchovy sa v priebehu rokov kvalitatívne menili. Na ich rozvoj mal vplyv aj väčší či menší rozsah štátnej finančnej a metodickej podpory. Nadobúdali profesionálny charakter, ale aj zanikali pod vplyvom nových výziev a zmien.

Začiatkové obdobie vzniku *regionálnych škôl* môžeme charakterizovať ako obdobie nadšenia. Experimentovať s myšlienkou aplikovať prvky tradičnej a ľudovej kultúry do vyučovacieho procesu bez podpory v zodpovedajúcich školských dokumentoch začali napr. v Základnej škole v Sliačoch v školskom roku 1991/1992. Myšlienka však mala čoskoro svojich nasledovníkov.

Pribúdali skúsenosti a zberateľský materiál, ktorý sa v mnohých prípadoch menil na zaujímavé učebné a metodické pomôcky.

Diskusia o potrebe oficiálnych pedagogických dokumentov skvalitňujúcich prácu regionálnych škôl vyústila do schválenia prvých učebných osnov nepovinných a voliteľných predmetov.

Od začiatku existencie projektu *Regionálna škola* sa začali stretávať zainteresovaní učitelia na spoločných fórach a pokračovali vo vzájomnom vymieňaní si skúseností. Chuť pracovať bola veľká, ale informácií bolo málo.

Školy, ktorých učitelia sa chceli podieľať na realizácii projektu, trápil okrem iného aj pocit malého záujmu zo strany štátnych inštitúcií. Situácia sa zmenila v súvislosti s novou štátnou vzdelávacou politikou. Táto otvorila priestor na voliteľnú časť školského vzdelávacieho programu (ŠkVP) aj v prospech regionálnej výchovy.

Objavili sa aj spochybňujúce otázky – *Je podoba regionálnej výchovy z minulého storočia atraktívna pre dnešné školy? Dokáže čeliť konkurencii počítačov, športu či jazykom, ktoré školy preferujú?*

Čiastočnú odpoveď nájdeme aj na internete. Stránky o tkaní, vyšívaní, folklóre, tradičných remeslách v regionálnych školách nás presvedčia, že zatiaľ áno.

Kam by ale mala regionálna výchova smerovať? Tvorivý učiteľ nemá problém využiť jej variabilitu, široké obsahové možnosti, aby ju obsahovo integroval s ktorýmkoľvek vzdelávacím okruhom.

3 Charakteristika predmetu regionálna výchova

Regionálna výchova je mnohoaspektová a mnohodimenzionálna. Obsahovo spája poznatky z *vlastivedného, prírodovedno-technického, jazykovedného, umenovedného, matematického vzdelávania a pohybovej kultúry*, ktorých cieľom je prebudiť a rozvinúť citový vzťah jednotlivca ku krásam prírody a k výsledkom tvorivej činnosti obyvateľov určitého územia.

Preto sa regionálna výchova podieľa na všestrannom rozvoji osobnosti žiaka a vedie okrem vyzdvihnutia národného povedomia žiakov k znalostiam kultúrnych a prírodných hodnôt, k citu k svojmu bydlisku, obci, regiónu a štátu, čo je aktuálnou súčasťou celoživotného vzdelávania a poznávania.

Štátny vzdelávací program odporúča tri témy:

1. **Môj rodný kraj**
2. **Objavujeme Slovensko**
3. **Tradičná ľudová kultúra**

Regionálna výchova vedie k vzťahu a úcte k človeku, obci, mestu, vlasti a výchove k národnému povedomiu a občianskej spolunáležitosti. Tvorí súčasť výchovného pôsobenia, každodenného kontaktu detí s okolitou realitou, rodičmi a učiteľmi. Prostredníctvom úrovne kvality týchto kontaktov a vznikajúcich väzieb je silne ovplyvňovaný vzťah detí k hodnotám, k vytváraníu a rozvíjaniu ich vzťahov a postojov k okoliu.

Edukačná činnosť je zameraná na to, aby žiaci v rámci regionálnej výchovy poznali nielen históriu a kultúru vlastnej obce, mesta, ale vedeli sa orientovať aj v turisticky a historicky atraktívnych miestach Slovenska s dôrazom na funkčné využívanie historických regionálnych ukážok (Fančovičová a Kubačková, 2012).

Základom našej kultúrnej identity, aj zdrojom historického vedomia, patriotizmu a vzdelanosti, poznávania kultúrnej rozmanitosti je *tradičná ľudová kultúra* – kultúra, ktorú vytvorili, ktorou žili a dodnes žijú najširšie vrstvy obyvateľstva – využitie danosti regiónu, návšteva ľudového majstra, dielne, výstavy – spoznávanie tradičných ľudových remesiel, ľudoumeleckých výrobkov regiónu, tradičné jedlá, vlastná tvorba (remeslá), spoznávanie staviateľských pamiatok v regióne, obci, poznatky využiť vo výtvarnom zobrazovaní; tvorba zbierky ľudovej hudobnej kultúry, jej prezentácia (piesne, zvyky regiónu, vlastná tvorba – spevník regiónu); poznávanie vyčítaniek, hádaniek, básní, ľudovej piesne, tanca, ľudových krojov (hudobný, pohybový, výtvarný prejav), prísloví, porekadiel, pranostík, bájok, rozprávok: ľudových, autor-ských, povestí a pod. – skúmanie vlastnej kultúry, skúmať a objavovať vlastnú kultúru a spoznávať iné kultúry v oblasti ľudových tradícií (Učebné osnovy, predmet regionálna výchova).

Tradičná ľudová kultúra na Slovensku predstavuje živé a hodnotné kultúrne dedičstvo, ktoré vytvorili generácie príslušníkov slovenského národa, národnostných menšín a etnických skupín. K multikultúrnej rozmanitosti prispeli aj regionálne rozdiely, ktoré sa utvárali v rôznych prírodných podmienkach, v odlišnom pracovnom zameraní a náboženskom vyznaní obyvateľov našej krajiny.

Daná kultúrna rozmanitosť je hodnotou, ktorú treba uchovať pre nasledujúce generácie, je základom našej kultúrnej identity, patriotizmu a vzdelanosti, občianskej súdržnosti a porozumenia medzi národmi.

Pod regionálnou kultúrou rozumieme súhrn produktov (hmotných a nehmotných) ľudskej činnosti, ktoré sa viažu na konkrétnu obec alebo región. Regionálna kultúra zahŕňa lokálne a regionálne kultúrne dedičstvo, ako aj živé kultúrne prejavy fungujúce v každodennom živote, pri sviatkoch a slávnostiach. Regionálna kultúra nadväzuje na regionálne kultúrne tradície a pokladá ich za dôležitú súčasť historickej pamäte i za zdroj identity obce alebo regiónu (Bodis, 2011).

3.1 Súčasnosť vo vývoji a formovaní predmetu regionálna výchova

Na základe štátneho vzdelávacieho programu má predmet regionálna výchova na základných školách čoraz viac priestoru, buď ako samostatný predmet, alebo v rámci medzipredmetových vzťahov. Veľa škôl sa venuje tvorbe nových učebných plánov, inšpirácií a nápadov na uplatnenie regionálnej výchovy.

V dôsledku prebiehajúcej **kurikulárnej reformy** bola regionálna výchova zaradená do obsahu štátneho vzdelávacieho programu, čo bolo pozitívne prijaté celou pedagogickou verejnosťou.

Kurikulárna reforma odporúča (redukované z prezentácie Infovek.sk):

- žiak si vyberie napr. 5 povinných predmetov a istý počet si volí do bloku, napr. blok prírodovedných, humanitných, výchovných predmetov na jeden polrok
- zosúladenie časovej postupnosti učiva tej istej témy v jednotlivých predmetoch
- dôraz klásť na schopnosť žiakov učiť sa ako sa učiť, byť samostatný, premýšľať, bádať, presadzovať svoj názor – *hlava je nástroj myslenia – kniha je konzerva vedomostí*
- celý systém nasmerovať tak, aby sa u žiaka rozvíjali kľúčové kompetencie
- zníženie počtu žiakov v triede max. na 24 a možnosť delenia na skupiny v predmetoch matematika, slovenčina a ďalších na uľahčenie možnosti využitia IKT
- učiteľ by mal mať na kvalitnejšiu prípravu vyučovanie vlastný notebook a pripojenie na internet so štátnou dotáciou
- redukcia obsahu učiva a celková zmena učebných osnov a učebných plánov s dôrazom na medzipredmetové vzťahy – integrované vyučovanie
- potreba medzipredmetovej spolupráce medzi učiteľmi
- vhodné prostriedky na realizáciu blokového vyučovania – portál na výučbu, projekty s prepracovanou metodikou
- správnu motiváciou učiteľ vzbudí u žiaka chuť sa učiť a ďalej sa vzdelávať
- zmeniť myslenie učiteľa, aby viac zodpovednosti za vedomosti preniesol na žiaka, to znamená, nechať priestor na vlastnú tvorivú prácu *nediktovať im mnohostránkové poznámky*, aby sa žiak naučil spracovávať informácie.

Dôležité je naďalej podporovať a zdôrazňovať, že uvedomovanie si geografických osobitostí, prírodných krás, historických udalostí, pamätihodností či historických osobností regiónu, rozvíjanie citu ku kráse a jedinečnosti ľudového umenia, spoznávanie, ochraňovanie a zveľaďovanie kultúrneho dedičstva našich predkov sú atribúty vedúce k postupnému formovaniu historického vedomia, národných a kresťanských tradícií a stotožnenie sa žiakov s národnou identitou. Je to dôležité preto, že sme zároveň členskou krajinou Európskej únie – európskeho spoločenstva a musíme nachádzať symbiózu a vyváženie národných a európskych kultúrnych tradícií.

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu (MŠVVaŠ) Slovenskej republiky podporuje výchovu k vlastenectvu, národným a kresťanským tradíciám a hodnotám, ktoré spolu s výchovou k demokracii a ľudským právam predstavujú významnú zložku vzdelávanie občana Slovenskej republiky. Vychádzajúc z odporúčaní MŠVVaŠ SR a návrhu zabezpečenia výučby vlastenectva, vrátane národných a kresťanských tradícií do systému výučby a tiež požiadaviek praxe je nevyhnutné prehlbovať, zdokonaľovať a rozširovať profesijné kompetencie učiteľov pre nižšie stredné vzdelávanie, počnúc predškolskou a primárnou prípravou – vzdelávaním.

Vzdelávanie je realizované v súlade so zákonom č. 317/2009 Z. z., § 5, ods. 1, pís. d, c; ods. 2, pís. f, g, h a § 35.

*Voliteľný obsah vzdelávania je napĺňaný v **školskom vzdelávacom programe**. Poskytuje školám možnosť profilovať sa a vychádzať v ústrety potrebám a záujmom žiakov. Škola sa stáva otvoreným spoločenstvom. Štát dáva dôveru školám, aby v spolupráci so širšou komunitou spoznali požiadavky obce, regiónu a premietli ich do obsahu vzdelania v rámci voľných hodín.*

Školský vzdelávací program si vytvára každá škola podľa svojich podmienok a svojej profilácie. ŠkVP sa stáva záväzným vzdelávacím programom. Je prejavom pedagogickej autonómie školy a vyjadrením potrieb školy.

3.2 Vzdelávací obsah regionálnej výchovy

Regionálny obsah má statický charakter, jeho edukačný potenciál má mať charakter živej pôsobnosti len v edukačnom procese, kde sa odrážajú v činnostiach učiteľa formy, metódy a prostriedky, v ktorých žiak činnostne prežíva daný obsah. Z regionálneho obsahu vychádzajú i edukačné metódy s dôrazom na formatívnu funkciu (Kudriová, 2009).

Svojím obsahom zasahuje regionálna výchova do všetkých oblastí vzdelávania žiakov. Kladie dôraz na spoznávanie tradícií, zvykov a koreňov našich predkov, spôsob ako vyrastali, žili a pracovali. Jej úlohou je naučiť žiakov poznať svoju minulosť tvorivou a hravou formou. Regionálna výchova by mala viesť žiakov k vzťahu a úcte k človeku, obci, mestu i vlasti.

Cieľom regionálnej výchovy je vychovať zo žiaka osobnosť, ktorá má svoju vlastnú identitu, ktorá je hrdá na svoj národ a predkov. Snaží sa o zachovanie hodnôt kultúry a remeselnej výroby, spoznanie histórie a súčasnosti. Regionálna výchova vytvára vzťah a väzbu na vlastnú lokalitu a širší región.

Navrhované tematické celky a témy regionálnej výchovy v štátnom, ale aj školskom vzdelávacom programe sú:

1. Môj rodný kraj

- moja rodina,
- škola, okolie školy,
- obec, mesto, v ktorom žijem (poloha, história a súčasnosť),
- rozprávky, príbehy, legendy spojené s históriou obce, mesta,
- tradičné regionálne zvyky, obyčaje,
- kultúrne pamätihodnosti, monumenty obce, mesta,
- regionálne múzea, prírodovedné múzeá, galérie, skanzeny,
- významné osobnosti regiónu,
- prírodné krásy regiónu,
- náučné chodníky v regióne,
- chránené rastliny a živočíchy na území regiónu,
- minerály, skameneliny, jaskyne na území regiónu,
- tradičné produkty a zamestnania v regióne,

- umelecké produkty, tradičné ľudovoumelecké remeslá regiónu,
- miestne a regionálne jazyky.

2. Objavujeme Slovensko

- spoznávanie regionálnej kultúry a najtypickejších prejavov kultúr iných regiónov Slovenska v oblasti ľudových tradícií,
- spoznávanie základných znakov ľudovej kultúry národností žijúcich na Slovensku,
- výber z historických, kultúrnych pamätihodností Slovenska (hrady, zámky, architektúra),
- flóra a fauna na Slovensku,
- chránené územia na Slovensku,
- ľudové piesne a tance, dramatické a výtvarné umenie, tradičné ľudovoumelecké remeslá z regiónov Slovenska,
- geografické zvláštnosti Slovenska, geografické a prírodné monumen-ty, jaskyne a i.,
- významné osobnosti rôznych oblastí kultúry a histórie Slovenska.

3. Tradičná ľudová kultúra

a) Tradičná hmotná kultúra

- ľudové staviteľstvo,
- domáce a tradičné remeselné výrobky,
- tradičné remeslá (ich história),
- produkcia potravín a strava,
- odev (kroje na dedine),
- výtvarné umenie a i.

b) Tradičná nehmotná kultúra:

- ústne tradície a prejavy vrátane jazyka (ľudová slovesnosť, nárečia),
- interpretačné umenie (ľudové hudba, piesne, tance, hry),
- spoločenské praktiky, zvyky,
- rituály a slávnostné udalosti,
- tradície spojené s náboženskými sviatkami (napr. vianočné, veľkonočné a i.),
- zvyky a obyčaje súvisiace s prírodou a vesmírom,
- folklórne tradície (prejavy tradičnej ľudovej kultúry: ústne, her-né, dramatické, spevné, tanečné a hudobné).

V 1. ročníku by sa regionálna výchova mala venovať z uvedených troch, týmto dvom témam: **Môj rodný kraj a Tradičná ľudová kultúra.**

1. ročník – škola, všetko v nej a najbližšie okolie školy:

- moje korene, moja škola – som prvák
- logo a hodnoty mojej školy, pravidlá...
- ľudová slovesnosť
- ľudová rozprávka
- ľudová pieseň
- zvyky a tradície
- tradičné sviatky a ich oslava
- ľudový prejav žiakov

V 2. ročníku sa pokračuje v rozvíjaní tém z prvého ročníka, ale hlavným obsahom sú **osobitné a známe miesta, ktorými sa daný región môže popýšiť:**

- naša obec, služby, obyvateľstvo
- obecné symboly
- ľudovomelecká výroba v obci
- chránené biotopy v našej obci
- ľudová povesť
- stavitelské pamiatky
- tradičné sviatky
- ľudový prejav: tanečné, spevácke prvky

V 3. ročníku je nosnou témou **okolie obce – poznaj názvy a chráň naše lesy:**

- spoznávanie prírody, s presnými názvami
- chránené územia, vedieť čo je predmetom ochrany
- vychádzka a vyučovanie v prírode
- uchovávanie prírodného a kultúrneho dedičstva
- separovanie
- čistenie okolia obce
- starostlivosť o lesnú zver
- ľudový prejav detí

Vo 4. ročníku sa zameriame na **širší región:**

- prírodné bohatstvo v regióne

- druhové zastúpenie a výskyt biotopov v širšom regióne
- výskyt chránených rastlín a živočíchov
- ochrana neživej prírody
- história v živote žiaka (moja rodina, rodostrom)
- krása ľudového umenia, jeho hodnoty
- výtvarné stvárnenie predmetov z prírodného materiálu
- dramatizácie, ľudové zvyky
- prejav žiakov

3.3 Metódy a formy vyučovania regionálnej výchovy

V regionálnej výchove je možné využiť širokú škálu metód a foriem práce, aby bola pre žiakov zaujímavá a podnetná. Vďaka využívaniu vhodných vyučovacích metód dochádza k úzkej interakcii medzi učiteľom a žiakom. Možné metódy a formy práce:

- Informačno-receptívna metóda (ilustratívno-výkladová) – *informovanie žiakov slovom, obrazom alebo činom*
- Reprodukčná metóda – *trvácnosť vedomostí pomocou opakovania*
- Problémová metóda – *tvorivé myslenie*
- Heuristická metóda – *tvorivé riešenie problémov*
- Rozprávanie – *využíva sa, ak nie je učivo náročné a ak má hlavne výchovné poslanie. Je zamerané na predstavy, city a fantáziu žiaka*
- Vysvetľovanie – *ak je učivo náročné, objasňuje rozličné zložité poučky, pravidlá, zákony. Opiera sa pritom o logiku a uplatňuje pritom logické postupy*
- Opis – *je spojený s pozorovaním*
- Rozhovor – *významná vyučovacia metóda, aktivizuje žiakov, vyžaduje si dôslednú prípravu učiteľa, sokratovský = vedomosti žiakov, heuristický = objavovateľský*
- Dialóg a diskusia – *vedú k zvýšeniu individuálneho porozumenia, prípadne k dosiahnutiu skupinového konsenzu alebo je ich hlavnou témou riešenie konkrétnych problémov*
- Inscenačná metóda (metóda hrania rol) – *simulácia stanovených situácií, keď sa riešenie realizuje prostredníctvom hrania rol*
- Samostatná práca

- Práca dvojíc
- Skupinová práca
- Vychádzka
- Výlety
- Exkurzie
- Beseda – *dialogická metóda, charakteristická spoločným riešením problému celou triedou*
- Súťaž a didaktická hra
- Projektové vyučovanie
- Výskumné metódy
- Brainstorming – *kladieme dôraz na čo najrýchlejšie zhromaždenie a zapísanie nápadov, námetov a informácií*
- Prezentácia projektu
- Práca s IKT
- Celoškolské aktivity

Organizačná forma vyučovania je časová jednotka zameraná na realizovanie vyučovacieho procesu (cieľa, obsahu, metód, prostriedkov), pričom sa uplatňujú a využívajú viaceré výchovno-vzdelávacie metódy, rešpektujú sa didaktické zásady a dochádza k vzájomnej interakcii učiteľ – žiak.

Organizačné formy vyučovania možno klasifikovať podľa viacerých kritérií:

1. Podľa počtu žiakov: frontálne – *formy hromadnej práce*, skupinové – *vyučovanie skupín žiakov (5 – 7 žiakov v skupine)*, individuálne – *vyučovanie s jednotlivcom*
2. Podľa dĺžky trvania: krátkodobé (*napr. vyučovacia hodina*), dlhodobé (*výlet, exkurzia*)
3. Podľa druhu a obsahu činnosti: formy zamerané na teoretické vyučovanie, polytechnické vzdelanie, praktickú činnosť
4. Podľa organizovanosti: organizované formy, spontánne vznikajúce činnosti (*spravidla realizované samotnými žiakmi*)
5. Podľa aktivity žiakov: aktivizujúce formy (*napr. súťaže, kvízy*), pasívne (*napr. návštevy rôznych podujatí*)

Didaktické formy sa postupne vyvíjali. V súčasnosti sa (v klasickej škole) vyučuje v presne stanovených časových jednotkách, žiaci sú rozdelení do tried podľa veku a stupňa vedomostí.

3.4 Prierezové témy v rámci školského vzdelávacieho programu

Prierezová téma *Regionálna výchova* úzko súvisí s prierezovou témou *Multikultúrna výchova*, ale vo svojom obsahu sa ešte výraznejšie zaoberá živým a hodnotným hmotným a nehmotným kultúrnym dedičstvom SR. Cieľom zaradenia prierezovej témy do vyučovania je vytvárať u žiakov predpoklady na pestovanie a rozvíjanie citu ku krásam svojho regiónu, prírody, staviteľstva, ľudového umenia a spoznávanie kultúrneho dedičstva našich predkov (Bodis, 2011).

Regionálnu výchovu ako prierezovú tému vo vyučovaní môžeme využiť vo viacerých predmetoch, ako napr. výtvarná výchova, hudobná výchova, slovenský jazyk, literárna výchova, etická výchova, pracovné vyučovanie, prírodoveda, vlastiveda a dejepis.

V rámci školského vzdelávacieho programu môže byť obsah prierezovej témy zaradený do voliteľných vyučovacích predmetov, ako napr. regionálna výchova, regionálny dejepis, geografia, výtvarné spracovanie materiálu, zborový spev, detské hudobné divadlo, literárno-dramatické divadlo a i. (Kudriová, 2009).

Význam kultivácie osobnosti žiaka má zaradenie prierezovej témy do estetickkej výchovy, multikultúrnej výchovy (charakterizovať vzťahy obyvateľov, pripravenosť obyvateľov regiónu akceptovať rôzne druhy kultúry), environmentálnej výchovy (tvorba a ochrana regiónu, poznanie chránených oblastí), mediálnej výchovy (kritické posudzovanie diel viažucich sa k regiónu) a pri rozvíjaní talentu žiaka vo všetkých druhoch umenia, vo voľnočasových aktivitách, ako napríklad v základných umeleckých školách (vo všetkých jej odboroch), v centrách voľného času, ale aj pri zakladaní speváckych či tanečných súborov, divadielok a pod.

Týmito aktivitami pomôžeme pri vytváraní predpokladov pestovať a rozvíjať u žiakov cit ku kráse, k tradičnému ľudovému umeniu a k uchovávaniu kultúrneho dedičstva našich predkov.

4 Regionálna výchova vo výchovno-vzdelávacom procese

Dôležitým faktorom, pri efektívnom a účinnom rozvíjaní regionálnej výchovy vo výchovno-vzdelávacom procese, je vhodné využívanie učebných osnov iných predmetov so zameraním na regionálnu históriu.

Vzhľadom na to treba pripomenúť, že učebné osnovy sú didaktickým programom vzdelávania každého predmetu. Vychádzajú zo ŠVP, príslušných príloh na daný predmet a školského vzdelávacieho programu (ŠkVP). Učebné osnovy vychádzajú aj z regionálnych špecifik školy. Obsahujú charakteristiku predmetu, obsahový štandard, kľúčové kompetencie, výkonový štandard, rozsah výučby, odporúčanú literatúru, požiadavky na výstup, metódy a formy práce, učebné zdroje, hodnotenie a klasifikáciu.

Každá škola si vytvára učebné osnovy v súlade s platným štátnym a školským vzdelávacím programom. Mnohé školy však využili možnosť a upravili si svoje učebné osnovy z dejepisu s dôrazom na **regionálne dejiny, tradície, kultúru, zvyky**. Poskytujú žiakovi možnosť zoznámiť sa s historickým vývojom regiónu, v ktorom žije, s dejinami národností, obce, komunity. Žiaci sa zoznamujú s prostredím, v ktorom žijú a uvedomujú si, že dejiny regiónu nie sú neznámym pojmom, ale faktom, ktorý ovplyvňuje priamo ich minulosť a mnohokrát aj ich budúcnosť. Práve takýto prístup pri tvorbe predmetu vôbec a konkrétne predmetu dejepis potom motivuje žiakov k aktívnejšiemu prístupu k poznaniu svojho regiónu v kontexte národných, štátnych a svetových dejín.

Vo vzťahu k výučbe histórie aj výučby regionálnej histórie, je dôležité uviesť požiadavky na vedomosti a zručnosti, ktoré sú:

- opísať, čím sa zaoberá história,
- rozlíšiť jednotlivé historické pramene,
- vedieť stručne interpretovať príbeh z minulosti.

V rámci učebných osnov regionálnej výchovy je vhodným príkladom na rozvíjanie zručnosti predmet dejepis, ktorý obsahuje:

- charakteristiku predmetu,
- ciele vyučovania,
- výchovné a vzdelávacie stratégie,
- stratégie vyučovania,
- učebné zdroje (notebook, dataprojektor, video, textové a názorné učebné pomôcky, mapy, obrazy, odborné publikácie, časopisy, VHS, DVD, tablety, internet a knižnica a pod.),
- hodnotenia a klasifikácia (*verbálnou formou* – prezentovanie poznatkov žiakmi na základe dobrovoľnej odpovede alebo určenie konkrétneho žiaka učiteľom, hodnotenie aktivity žiakov na vyučovacích hodinách; *písomnou formou* – testom alebo krátkou písomnou prácou; hodnotenia správ zo samostatných pozorovaní, prezentácia projektov).

História (dejepis) má kontinuálne pokračovanie prostredníctvom výučby na 2. stupni základných škôl, ale aj na stredných školách. Hlavnou funkciou dejepisu je kultivovanie historického vedomia žiaka ako celistvej osobnosti a uchovanie kontinuity historickej pamäti v zmysle odovzdávania historickej skúsenosti či už z miestnej, regionálnej, celoslovenskej, európskej alebo svetovej perspektívy. Súčasťou jej odovzdávania je predovšetkým postupné poznávanie takých historických udalostí, dejov, javov a procesov v priestore a čase, ktoré zásadným spôsobom ovplyvnili vývoj slovenskej spoločnosti a premietli sa do obrazu našej prítomnosti.

Vedie žiakov k úcte k vlastnému národu, k rozvíjaniu vlastenectva ako súčasti kultivovania ich historického vedomia, v ktorom rezonuje i úcta k iným národom a etnikám, rovnako tak rešpektovanie kultúrnych a iných odlišností, ľudí, rôznych diverzifikovaných skupín a spoločenských. Prispieva tak k rozvíjaniu hodnotovej škály demokratickej spoločnosti, rovnakú dôležitosť pripisuje aj demokratickým hodnotám európskej civilizácie.

Tak ako dejepisné vyučovanie vychádza z princípov názornosti a konkrétnosti rozvíjania jedinečnosti pojmov, obrazov a predstáv, rozprávania udalostí, dejov a práce s prameňmi, je možné a potrebné tieto princípy aplikovať pri spracovaní učebných programov a ich realizácii v regionálnej výchove.

Pri získavaní zručnosti spracovať a aplikovať obsah regionálnej výchovy v zmysle štátneho vzdelávacieho programu (**Môj rodný kraj a Tradičná ľudová kultúra**) je dôležité zamerať sa na konkrétny obsah, s využitím moderných a pútavých foriem a metód výučby vrátane návštev (exkurzií) historických pamiatok a predmetov ľudovej kultúry, ktorý bude pre žiakov blízky a atraktívny s rešpektovaním stupňa rozvoja poznávacích schopností jednotlivých žiakov.

Pri rozhodovaní sa o najvhodnejších, metódach a formách výučby regionálnej výchovy je potrebné si uvedomiť, že ich riešime pre primárny stupeň základného vzdelania.

Medzi najprimeranejšie metódy výučby regionálnej výchovy odporúčame:

- ilustratívno-výkladovú,
- motivačné rozprávanie,
- vysvetľovanie a opis,
- rozhovor,
- vychádzku, výlety a exkurziu,
- súťaž a didaktickú hru.

Medzi formy vhodné na výučbu regionálnej výchovy odporúčame:

- frontálne a skupinové,
- krátkodobé aj dlhodobé,
- zamerané na teoretické vyučovanie, ale aj praktickú činnosť (v múzeu, archíve a pod.),
- organizované, aj pasívne.

Regionálna výchova ako prierezová téma sa v súčasnosti postupne stabilizuje a realizuje v jednotlivých oblastiach a predmetoch štátneho vzdelávacieho programu (ISCED 1), o čom svedčia aj údaje z prieskumov a štatistík, ktoré uvádzajú, že už viac ako 60 % škôl, najmä v obciach, zaviedlo regionálnu výchovu do svojich školských vzdelávacích programov. Na škodu veci je, že školy vykazujú veľmi nízku spoluprácu s externými odborníkmi (asi 1,1 %) pri tvorbe nových a existujúcich novozavedených predmetov (osnov).

V dnešnej dobe informačného veku (IT) pomerne jednoduché dostať sa k širokému spektru údajov a poznatkov o regiónoch Slovenska.

Ďalšiu možnosť poskytuje tradičný zdroj – knižnice, múzeá a archívy rôznych typov, ale netreba zabúdať ani na osobný kontakt so žijúcimi ľuďmi – pamätníkmi, ktorí ešte zažili množstvo, najmä ľudových kultúrnych činností a akcií a sú nevyčerpatelnou studnicou faktov, ktoré je možné v odpovedajúcej miere použiť pri rozširovaní znalostí o jednotlivých regiónoch Slovenska.

4.1 Využitie prvkov regionálnej výchovy vo výchovno-vzdelávacom procese

Cielavedomé uplatňovanie regionálnych prvkov v poznávaní a vo výchove je základným prostriedkom kultivovania jedinca už od mladšieho školského veku. Je nevyhnutné, aby pedagóg využíval aktivizujúce metódy, spontánnosť a fantáziu žiakov s emotívnym prežívaním a zážitkom (Uhrinová, Vargová, 2008). Aplikácia prvkov danej výchovy v edukačnom procese nemá byť náhodná a nesystematická, ale súvisí s dôkladnou prípravou pedagóga.

Školské prostredie by malo byť otvorené aj na spoluprácu s mimoškolským prostredím, rôznymi inštitúciami pre rôzne aktivity, kde pripravujú podnetné programy pre deti a mládež. Sú to rôzne autentické lokality, osobnosti, ktoré ponúka samotný región. Využívanie prvkov regionálnej výchovy pôsobí na všestranný rozvoj osobnosti žiaka v jeho troch základných štruktúrach: v oblasti afektívnej, kognitívnej a psychomotorickej. Efektívne sú i rôzne stretnutia, koncerty významných osobností, umelcov regiónu (nemusia byť profesionáli), ktorí môžu poskytnúť poznatky z minulosti regiónu, zo svojej tvorby a môžu sprostredkovať špecifiká miestnej kultúry (Obst, 2002).

Potreba posilniť systematickú edukáciu prostriedkami umenia a akákoľvek recepcia umeleckých artefaktov a jej následná interpretácia je nemysliteľná bez prítomnosti emócií, citov a zážitkovosti, v čom je jej emocionálny rozmer. Jediniec prostredníctvom svojho vlastného prežívania dotvára dané dielo. Je nutné klásť dôraz na vyjadrovanie pocitov, a tým viesť jedinca k aktívnejšiemu prežívaniu, keď v procese edukácie hrá už ono dôležitú úlohu.

Využitie rôznych kreatívnych metód pomáha rozvíjať kognitívne aj non-kognitívne funkcie, ktoré sú zamerané na prežívanie, zážitkovosť, vyjadrovanie citov a pocitov v edukácii. Kreatívne metódy formujú u žiakov kritické myslenie a nenásilným spôsobom pomáhajú získané poznatky pretransformovať na trvalejšie vedomosti. Tým sa žiaci učia aj slobodne vyjadrovať svoje názory, argumentovať a posudzovať (Bernáthová, 2008).

4.2 Predstavenie jednotlivých regiónov Slovenska

V poznávaní regiónu, jeho prírodných krás, ako aj v oživovaní a zachovávaní kultúrnych, duchovných a historických hodnôt regiónu má nezastupiteľné miesto materská i základná škola.

Preto je potrebné naučiť žiakov vnímať svoj región, hľadať možnosti, ako zatraktívniť objavovanie zaujímavostí v blízkosti ich domova. Správne zostavenou stratégiou zapojiť, stimulovať a umožniť žiakom objavovať, hľadať, vysvetľovať, riešiť problémy, tvoriť projekty, pracovať s internetom a pritom prejavíť svoju vlastnú tvorivosť.

Identifikácia jedinca s ľudovou tradíciou v edukačnom procese sa môže posilňovať aj prostredníctvom aktivít, ktoré sú súčasťou hudobnej a hudobno-pohybovej výchovy (Hatrik a kol., 2009).

Prostredníctvom hudobných a hudobno-pohybových aktivít sa dieťa učí poznať a identifikovať kultúru spojenú s rodným regiónom (Kováčová, Repková, 2008). Autorky na ***princípoch symboliky, dynamiky, analógie*** hovoria o prepojení hudby a regiónu, ktoré je „akýmsi“ spôsobom možností priblížiť sa k dieťaťu jemu primeranou formou. Nachádzaním princípov medzi dvoma zložkami (región verus hudobné aktivity) začína konfrontácia dieťaťa so svetom minulosti a prítomnosti v konkrétnych hudobných, hudobno-pohybových a hudobno-dramatických aktivitách.

Hudobné, hudobno-pohybové či hudobno-dramatické aktivity približujúce región, jeho obyčaje a zvyklosti podľa Kováčovej a Repkovej (2008) môžu mať pravidelný alebo príležitostný charakter aplikácie v edukačnom procese. Mnohokrát sú ich začiatkom motivačné otázky zo strany pedagógov, ktoré sa

dotýkajú zvykov a tradícií zachovaných z minulosti a deti ich poznajú z rozprávania starých rodičov, súrodencov a iných rodinných príslušníkov (Kudriová, 2009).

Slovensko napriek relatívne malej rozlohe je veľké svojou rôznorodosťou. Príroda, ľudia a predovšetkým historický vývoj v správnej oblasti postupne priniesol so sebou rozčlenenie jeho územia na regióny, z ktorých každý jeden získal aj svoje meno. Niektoré mená regiónov žijú do dnešných čias, iné sú už len históriou. Historické regióny Slovenska vo všeobecnosti odvodzujú svoj pôvod od administratívnych celkov – žúp, ktorých po viac ako 900 rokoch existencie Uhorského štátu bolo na Slovensku 22. Bývalé uhorské župy, ktorých celé územie dnes leží na Slovensku sú: *Nitrianska župa, Tekovská župa, Trenčianska župa, Turčianska župa, Liptovská župa, Zvolenská župa, Šarišská župa, Oravská župa, Spišská župa, Mošonská župa, Bratislavská župa, Gemer, Malohont, Rábska župa, Komárňanská župa, Ostrihomská župa, Hontianska župa, Novohradská župa, Abov, Turňa, Zemplínska župa, Užská župa.*

Samotné označenie župa sa používalo na samosprávne administratívno-územné jednotky štátnej správy Uhorska v rokoch 1849 – 1918. Predtým to boli šľachtické stolice so stavovskými právomocami zúčastňovať sa na rokovaní uhorského snemu, voliť poslancov a zvolávať kongregácie.

Po vzniku československého štátu (Československa/Republika Česko – Slovenská) dňa 28. októbra 1918 si Slovensko na chvíľu zachovalo tieto historické názvy na administratívne členenie krajiny. Potom sa v často (asi v šiestich prípadoch až do roku 1992) striedajúcich reformách menili hranice administratívnych území, aj ich názvy. Zatiaľ posledná reforma Slovenskej republiky bola vykonaná v roku 1996 (zákonom č. 221/1996 Z. z.), ktorá priniesla 8 regiónov, resp. krajov (podľa Ústavy SR – Vyššie územné celky) so 79 okresmi, 138 mestami (v ktorých žije 57 % populácie) a 2 883 obcami (Wikipédia Slobodná encyklopédia, Administratívne členenie Slovenska, 11.3.2013).

Definícia základných pojmov

Pojem *región* má svoje miesto v rôznych vedných disciplínach, ale podľa názoru mnohých regionalistov je jeho geografický význam východiskom na definovanie regiónu ako objektu regionálnej politiky.

Za najvýstižnejšiu definíciu regiónu pokladáme definíciu: „Región je zložitý dynamicky priestorový systém, ktorý vznikol na zemskom povrchu na základe interakcie prírodných a socioekonomických javov“ (Bašovský, Lauko, 1990).

Demek (1987) definuje región ako územie (časť krajinnej sféry), ktoré sa súborom vlastností, stavov a javov odlišuje od susedných (prípadne) ďalších oblastí, pričom táto jednota je objektívnou podmienkou a zákonitým výsledkom vývoja daného územia.

Podľa § 2, písm. a) zákona č. 503/2001 Z. z. NR SR o podpore regionálneho rozvoja (v znení neskorších predpisov) je región „územne vymedzený priestor na tvorbu a uskutočňovanie regionálnej a štrukturálnej politiky na úrovni druhého alebo tretieho stupňa klasifikácie štatistických územných jednotiek“.

Rada Európy v návrhu charty o regionalizácii (Draft Community Charter of Regionalisation, 1988 In Plai, 1994) definuje región ako územie, ktoré z geografického hľadiska vytvára výraznú entitu alebo zoskupenie podobných území na báze historickej kontinuity a ktorého obyvateľstvo spájajú určité spoločné črty a pranie udržať a ďalej rozvíjať svoju identitu s cieľom podnecovať kultúrny, sociálny a hospodársky rozvoj.

Korec (2005) definuje región ako časť krajiny určitého taxonomického rádu, t. j. hranicami jednoznačne definované územie, ktoré má požadované kvalitatívne a kvantitatívne charakteristiky a určitú pozíciu v hierarchickej (geografickej) organizácii spoločnosti.

Podľa Mičiana (1986), konečným cieľom štúdia regiónov je spoznať vzájomné vzťahy medzi neživou a živou prírodou, obyvateľstvom, teritoriálno-výrobnými komplexmi, dopravnými systémami, systémami osídlenia atď., t. j. pochopiť región ako syntetickú, komplexnú územnú jednotku ako celostný systém.

Prirodzený región je charakterizovaný kultúrno-sociálnymi prvkami (historickým vývojom lokálnych spoločenstiev) a geografickými prvkami (napr. úrodnosť pôdy, nadmorská výška, klimatické podmienky).

Pre tieto regióny sú charakteristické silné vnútorné ekonomické, sociálne a kultúrne väzby. Ďalej je pre nich charakteristická existencia jedného či viacerých centier a spádových území. Spádové územia sú vymedzené predovšetkým mierou dochádzky do zamestnania, ale obyčajne sa pre komplexnejšie vymedzenie prirodzených regiónov pracuje s mierou dochádzky za službami (Hančlová, Tvrďý 2004).

Región je tradičná ucelená oblasť Slovenska. Ide iba o neoficiálny a takmer nedefinovateľný útvar (presne vymedzené sú iba regióny cestovného ruchu, ktoré sú s nimi čiastočne zhodujú). **Regióny Slovenska:**

1. Bratislava
2. Záhorie
3. Trnavsko
4. Podunajsko
5. Poľnohospodárstvo
6. Ponitrie
7. Stredné Považie
8. Horné Považie
9. Tekov
10. Hont
11. Pohronie
12. Turiec
13. Horehronie
14. Liptov
15. Kysuce
16. Orava
17. Podpoľanie
18. Novohrad
19. Gemer
20. Spiš
21. Abov
22. Šariš
23. Horný Zemplín
24. Dolný Zemplín
25. Vysoké Tatry

4.3 Prírodné dedičstvo

Prírodné dedičstvo tvoria prírodné prvky pozostávajúce z fyzických a biologických útvarov alebo skupín takých útvarov, ktoré majú výnimočnú univerzálnu hodnotu z estetického alebo vedeckého pohľadu. Radia sa sem geologické a fyziografické útvary a presne vymedzené územia, ktoré vytvárajú biotop ohrozených druhov zvierat a rastlín výnimočnej univerzálnej hodnoty z pohľadu vedy a ochrany. Medzi prírodné dedičstvo zaraďujeme aj prírodné náleziská presne vymedzených prírodných území výnimočnej univerzálnej hodnoty z pohľadu vedy, ochrany alebo prírodných krás.

V zmysle zákona NR SR č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny sa systém komplexnej ochrany prírody a krajiny realizoval v 5 stupňoch ochrany nasledovne:

1. stupeň ochrany – územie SR nezaradené do vyššieho stupňa ochrany
2. stupeň ochrany – chránená krajinná oblasť (CHKO)
3. stupeň ochrany – národný park (NP)
4. stupeň ochrany – chránený areál (CHA)
5. stupeň ochrany – prírodná rezervácia (PR), prírodná pamiatka (PP),
národná prírodná rezervácia (NPR), národná prírodná pamiatka (NPP).

Prírodnému a kultúrnemu dedičstvu v stále väčšej miere hrozí zničenie nielen v dôsledku tradičných príčin rozkladu, ale aj na základe meniacich sa sociálnych a ekonomických podmienok, ktoré situáciu vyhrocujú ešte hroziivejšími javmi poškodenia alebo zničenia. Do úvahy treba zobrať, že zničenie ktoréhokoľvek prírodného alebo kultúrneho dedičstva predstavuje ochudobnenie dedičstva všetkých národov sveta.

Na Generálnej konferencii UNESCO v Paríži v roku 1972 vznikol *Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva*, ktorým sa každý zmluvný štát zaviazal zabezpečiť označenie, ochranu, zachovanie, prezentovanie a odovzdávanie kultúrneho a prírodného dedičstva nachádzajúceho sa na jeho území budúcim generáciám.

Pôvodne boli kritériá pre zápis do *Zoznamu UNESCO* rozdelené do dvoch kategórií podľa toho, či išlo o kultúrnu, alebo prírodnú pamiatku. Neskôr *Výbor svetového dedičstva* rozhodol, že tieto kritériá sa zlúčia. Výnimočná hodnota sa lokalite prisudzuje vtedy, ak spĺňa jedno alebo viacero z týchto kritérií:

- reprezentuje dielo (výtvor) ľudského tvorivého ducha,
- predstavuje dôležitú vzájomnú výmenu (prienik) ľudských hodnôt, presahujúcu čas alebo pokrývajúcu kultúrnu oblasť sveta vo vývoji architektúry alebo technológie, pamiatkového umenia, plánovania miest alebo vzhľadu krajiny,
- prináša výnimočnosť alebo aspoň výnimočné svedectvo o kultúrnej tradícii alebo civilizácii, ktorá je živá alebo už zanikla,
- je výnimočným príkladom typu budovy, architektonického alebo technologického súboru alebo krajiny, ktorá predstavuje významnú etapu (významné etapy) ľudskej histórie,
- je výnimočným príkladom tradičného ľudského osídlenia, využitia pôdy alebo mora, ktorý reprezentuje danú kultúru (alebo kultúry), alebo ľudskú interakciu s prostredím, najmä ak sa lokalita stala zraniteľnou v dôsledku vplyvu nezvratných zmien,
- je priamo alebo sprostredkovane spojená s udalosťami alebo životnými tradíciami, s ideami alebo vierovyznaniami, s umeleckými a literárnymi prácami výnimočného univerzálneho významu,
- obsahuje mimoriadne prírodné úkazy alebo oblasti výnimočnej prírodnej krásy a estetickej dôležitosti,
- je výnimočným príkladom reprezentujúcim dôležité etapy vývoja Zeme, vrátane dokladov života, dôležitých geologických procesov prebiehajúcich vo vývoji charakteru terénu alebo pri dôležitých geomorfologických a fyziografických črtách,
- je výnimočným príkladom reprezentujúcim významné prebiehajúce ekologické a biologické procesy vývoja a rozvoja pevniny, sladkých vôd, prímorských a morských ekosystémov a skupín rastlín a živočíchov,
- obsahuje najdôležitejšie a podstatné prírodné prostredia na zachovanie biologickej rozmanitosti vrátane tých, ktoré obsahujú ohrozené druhy výnimočnej univerzálnej hodnoty z pohľadu vedy alebo ich ochrany.

Medzi prírodné dedičstvo SR zapísané do zoznamu UNESCO patria:

Jaskyne Slovenského krasu a Aggteleckého krasu – 12 jaskýň a priepastí, z nich sú sprístupnené: *Domica*, *Gombasecká jaskyňa*, *Jasovská jaskyňa*, tiež *Ochtinská aragonitová jaskyňa* a *Dobšinská ľadová jaskyňa*.

Jaskyňa *Domica* sa nachádza v rožňavskom okrese, neďaleko mesta Plešivec. Bola objavená v r. 1926 a sprístupnená v r. 1932. S jaskyňou *Baradla* v Maďarsku predstavuje jeden genetický systém v celkovej dĺžke 23 km, z toho na Slovensku sa nachádza 7 km. Jaskyňa má kvapľovú výzdobu a jej priestory vznikli občasnými podzemnými tokmi *Styxu* a *Domického potoka*. Má niekoľko priestorov, siení alebo chodieb s osobitným pomenovaním – *Majkov dóm* – je to najmohutnejšia sieň jaskyne, vysoká 20 m, široká 30 m a dlhá 80 m, schádzajú sa do nej všetky chodby, najpôsobivejšími sú v – kaskádové vodopády nazývané *Rímske kúpele*, cez ktoré preteká riečka *Styx*. Po nej vedie aj plavba člnom v dĺžke 150 m. V jaskyni je bohatý výskyt netopierov, nachádza sa ich tu asi 1 500 a odborníci zistili, že ide o 16 druhov.

Gombasecká jaskyňa sa nachádza v *Silickej planine* medzi Rožňavou a Plešivcom. Objavená bola v r. 1951 a sprístupnená verejnosti v r. 1955 v úseku 285 m. Od r. 1968 sa ako prvá jaskyňa na Slovensku využívala 10 rokov na speleoterapiu. *Mramorová sieň* zaujme svojou priestrannosťou a pestrou kvapľovou výzdobou. Jaskynná klíma s relatívnou vlhkosťou takmer 100 % a teplotou vzduchu 9,0 – 9,4 °C pôsobí blahodarne na choroby dýchacích ciest. V *sieni Hirošima*, so stalagnátom pripomínajúcim atómový hríb, sú kvapľové útvary i sintrové náteky na skalných stenách sfarbené do rôznych odtieňov. V *sieni Ladislava Herényiho*, pomenovanej podľa jedného z objaviteľov, sú okrem bohatej kvapľovej výzdoby tenké brčky tak husto, až vytvárajú predstavu kamenného dažďa.

Jasovská jaskyňa sa nachádza na okraji obce Jasov v juhozápadnej časti *Košickej kotliny*. Vchod do jaskyne je v nadmorskej výške 257 m. Podzemné priestory dosahujú dĺžku 2 122 m a vertikálne rozpätie je 55 m. Teplota vzduchu je 8,5 – 9,5 °C a relatívna vlhkosť 90 – 98 %, čo sú ideálne podmienky na speleoterapiu. Jaskyňa bola vytvorená podzemným tokom rieky *Bodva* a pozostáva z dómovitých a sieňovitých priestorov i oválnych riečne modelovaných chodieb. Patrí medzi najvýznamnejšie jaskyne *Národného parku Slovenský kras*. Známa je výskytom bohatej kalcitovej sintrovej výplne,

pozoruhodnými skalnými tvarmi a vývojom podzemných priestorov, širokým druhovým zastúpením netopierov, viacerými archeologickými nálezmi i zaujímavou históriou. V rámci *jaskýň Slovenského a Aggteleckého krasu* je zaradená do svetového prírodného dedičstva.

Silická ľadnica je jaskynná priepať na *Silickej planine* v *Slovenskom krase* v blízkosti obce Silica, 22 km od Rožňavy. Vznikla prepadnutím stropu staršieho podzemného domu asi pred 2 000 rokmi. Vstup do priepasti je v nadmorskej výške 503 m. Dolné, prevažne horizontálne časti, vytvoril podzemný tok *Čierneho potoka*. Dlhá je 1 100 m a hlboká 110 m. Priepať je voľne prístupná vyznačeným turistickým chodníkom z parkoviska pred obcou Silica.

Ochtinská aragonitová jaskyňa sa nachádza v nádhernom prostredí *Slovenského Rudohoria* medzi Jelšavou a Štítnikom. Je jedinečným prírodným úkazom nielen na Slovensku, ale aj v Európe a je jednou z troch sprístupnených jaskýň tohto druhu na svete. Ďalšie dve jaskyne sú v Mexiku a v Argentíne. Dĺžka jaskyne je 300 m a sprístupnených je 230 m. Teplota v jaskyni sa pohybuje od 7,2 – 7,8 °C a relatívna vlhkosť vzduchu je 92 – 97 %. Jej vnútro je z minerálu aragonitu a jej výzdobu netvoria klasické stalagmity a stalaktity, ale akési trsy, vetvičky a kríčky mliečne bielych útvarov aragonitu. Táto aragonitová výplň sa vyskytuje v troch základných formách, v obličkovej (vek asi 138 tisíc rokov), ihlicovej (13 tisíc rokov) a špirálovitej.

Dobšinská ľadová jaskyňa do r. 1946 v nej bolo povolené korčuľovanie pre verejnosť počas celého roku. V 50-tich rokoch v nej trénoval známy, úspešný československý krasokorčuľiar Karol Divín. Jaskyňa dosahuje dĺžku 1 232 m a vertikálne rozpätie 112 m. Pre verejnosť je sprístupnených len 475 m. Teplota vzduchu v zaľadnenej *Veľkej sieni* je od - 3,8 do + 0,5 °C, relatívna vlhkosť 75 – 88 %. Vo *Veľkej sieni* sa nachádza aj najhrubší ľad - 26,5 m.

Bukové pralesy Karpát – *Havešová*, *Stužica* a *Rožok* v *Národnom parku Poloniny* a *Vihorlat* v *Chránenej krajinej oblasti Vihorlat*

Havešová – tvoria ju najmä masívne buky a asi 5 percent tvorí javor horský, jaseň štíhly a brest horský. Dominantné karpatské druhy sú *kostihoj srdcovitolistý*, *veronika horská*, *čerkáč hájny*. Územie obýva *fuzáč alpský*, ktorému vyhovujú odumierajúce stromy pralesa. Hniezdia tu *holub plúžik*, *datel' bielochrbtý*, *muchárik červenohrdlý*, *slávik červienka*, *sýkorka uhliarka* a *brhlík lesný*.

Stužica – osobitým vzrastom a vekom sa tu vyznačuje *jedľa*, ale aj *buk* a *javor horský*. V pralese žije mnoho pôvodných karpatských, ale aj niekoľko endemických druhov rastlín, húb a živočíchov. *Stužica* patrí medzi najvýznamnejšie chránené územia na Slovensku.

Rožok je tvorený lesom pralesného charakteru a nachádzajú sa tu hlavne *buky*. *Vihorlat* – najrozšírenejším je *buk lesný* a tvrdé dreviny ako *javor horský*, *jaseň štíhly*. Ďalšie miestne rastliny sú *kostihoj srdcovitolistý*, *telekia ozdobná*, *horec luskáčovitý*, *čerkáč hájny*.

Lokality prírodného dedičstva vytipované na zápis do Zoznamu svetového dedičstva

- Tokajská vinohradnícka oblasť, súbor vinohradníckych pivníc
- Prírodné rezervácie Tatier (predpokladaný spoločný návrh s Poľskom)
- Krasové doliny Slovenska (na základe výberu rôznych typov krasových dolín rozšírenie a dopracovanie nominačného projektu Rokliny Slovenského raja, predloženého 26.6.1997)
- Dunajská prírodná a kultúrna krajina (predpokladaný spoločný návrh s Českom, Rakúskom a Maďarskom)
- Mykoflóra Bukovských vrchov
- Gejzír v Herľanoch

4.4 Tradičná duchovná a hmotná kultúra

Kultúru rozdeľujeme na duchovnú (nehmotnú, nemateriálnu) a hmotnú (materiálnu).

Duchovnú kultúru, ktorú tiež nazývame nemateriálnou, tvoria jazyk, hodnoty, pravidlá, vedomosti a symboly, ktoré spoločnosť používa.

Materiálnu, čiže hmotnú kultúru, tvoria fyzické predmety, ktoré spoločnosť vyrába – nástroje, domy, hračky, počítače, autá, roboty.

Tradičná ľudová kultúra je súhrn hmotných a nehmotných produktov ľudskej činnosti, vytvorených v tradičných spoločnostiach. Prenášala sa z generácie na generáciu ústnym podaním, napodobňovaním a v podstatne menšej miere písomnou formou.

Vývin **tradičnej kultúry regiónov Slovenska** ovplyvnili viaceré faktory:

1. prírodné a klimatické podmienky – (nížiny, pohoria),
2. administratívne členenie krajiny,
3. etnické (Maďari, Rusíni, Ukrajinci, Rómovia, Nemci, Chorváti, Bulhari) a konfesijné (náboženské) faktory (katolíci, evanjelici, kalvíni, habáni, pravoslávni, židia),
4. migračné prúdy a kolonizácie (nemeckí, chorvátski, bulharskí kolonisti, kopaničiarske a valašské kolonizácie, vysťahovalectvo),
5. historické udalosti,
6. vplyv miest a lokálnych kultúrnych centier,
7. zamestnanie a výroba.

Tradičnú ľudovú kultúru vnímame ako formu kultúrneho prejavu podporujúcu zachovanie kultúrnej identity. Kultúrnu identitu chápeme ako súhrn postojov, návykov, tradícií, hodnôt, interpretácií a sebainterpretácií, spôsobov myslenia, cítenia a konania (vzorcov správania), ktoré charakterizujú organizovanú skupinu ľudí, jej kolektívnym, spoločným výtvorom. Tradičná ľudová kultúra ako ucelený a živý systém zanikala postupne s modernizáciou spoločnosti, jej javy sa stali zdrojom historického vedomia, patriotizmu a vzdelanosti, poznávania kultúrnej rozmanitosti, nástrojom tolerancie, občianskej súdržnosti a porozumenia medzi národmi.

Je súčasťou materiálneho a duchovného bohatstva Slovenskej republiky. Uchováva sa ako prejav lokálneho, regionálneho alebo kultúrneho dedičstva Slovenska.

A. Tradičná duchovná – nehmotná kultúra:

1. ústne tradície a prejavy vrátane jazyka (ľudová slovesnosť, nárečia),
2. interpretačné umenie (ľudové hudba, piesne, tance, hry),
3. spoločenské praktiky, zvyky,
4. rituály a slávnostné udalosti,
5. tradície spojené s náboženskými sviatkami (napr. vianočné, veľkonočné a i.),
6. zvyky a obyčaje súvisiace s prírodou a vesmírom,
7. folklórne tradície (prejavy tradičnej ľudovej kultúry: ústne, herné, dramatické, spevné, tanečné a hudobné).

B. Tradičná materiálna – hmotná kultúra:

1. ľudové stavitelstvo,
2. domáce a tradičné remeselné výrobky,
3. tradičné remeslá (ich história),
4. produkcia potravín a strava,
5. odev (kroje na dedine),
6. výtvarné umenie.

Ľudové stavitelstvo

Ľudové stavitelstvo – obydlie slúži na ochranu človeka, rodiny, majetku proti nepriaznivému počasiu, divjej zveri a nepriateľovi. Ľudské sídla nesú stopy najrôznejších okolností života – geografické, náboženské, etnické, kultúrne, sociálne a profesijné. Sídla sa navzájom odlišujú, ale aj podobajú svojimi vlastnosťami, typom, materiálovými, konštrukčnými, priestorovými, architektonickými a funkčnými znakmi.

Najstaršie sídla na území Slovenska sa nachádzajú na južnom a juhozápadnom Slovensku Východoslovenskej nížiny, v údoliach dolných tokov riek. Pochádzajú z obdobia neolitu. Sú to sídelné jedno, alebo viacpriestorové jamy – zemnice a polozemnice.

V období raného stredoveku sa začínajú stavať nadzemné stavby – základ tradičného stavitelstva Slovenska. Medzi najstaršie techniky patrí *vypletanie* (drevená konštrukcia je vypletená prútím, kukuričným kôrovím, viničom, alebo hrubšími drúčkami, kálaničkami – patičové steny).

Vykládanie je najstaršia technika použitia hliny ako stavebného materiálu. Hlina sa kládla na zem, bez základov podľa pôdorysu domu, stena sa osekala, omazala hlinou a obielila vápnom. Novšie je *nabíjanie*, spočíva v ubíjaní hliny kolmi do doskového debnenia. Války sú stavebné dielce z nepálenej hliny. Klasovito šikmo sa striedavo v radoch kladú na seba. Rozšírenejšia je nepálená tehla (tiež nazývaná války). Bola najpoužívanejšou technikou hliny v nížinnej oblasti. Pálená tehla do ľudového stavitelstva prichádza až od 18. storočia, tradičnou je od 19. storočia.

Kameň je typickým materiálom na strednom *Pohroní*, úpätí *Považského Inovca*, pod *Vihorlatom* a v banských oblastiach. Používal sa nielen na obytné, ale aj hospodárske budovy, alebo časti domov (pece, ohniská, základy, exponované časti, prekklady okien a dverí).

Drevo je najrozšírenejším materiálom v horských oblastiach, používa sa technika *zrubenia*. Ihličnaté i listnaté stromy (guliače, alebo osekané na hranoly, sú spojené zrubením). V nerovnom teréne sa kladli na kamennú podmurovku. Škáry boli vyplňané machom, pilinami, pletencami zo slamy, zamazávané blatom. Krov a strecha sú samostatné materiálovo-konštrukčné časti. Najstarším typom je sochový krov a krov s prístennými stĺpmi, novší je kliešťový, pántový a stolicový.

Strešnou krytinou bola stromová kôra (lubi), šindeľ, slama a trstina, pálená škridla, výnimočne plech. Podľa tvaru poznáme strechy jednospádové, dvojspádové (sedlové) s podlomenicou, štvorspádové (valbové, štvorodkvapové). Priestorové členenie domu – najstaršie jednopriestorové (letné koliby, krámičky, komôrky, sýpky), dvojpriestorové (izba – chýža – obytný priestor a pitvor – pôvodne kryté zavesenie vstupu do domu, neobývaný, neosvetlený, neskôr druhý priestor domu) a trojpriestorové (príbudla zadná miestnosť – komora). Poznáme aj viacpriestorové (ďalšie priestory, komory, maštale), dvojdomy, štvordomy (Liptov, Spiš), podlažné domy – Čičmany, Orava, Trenčín, banské oblasti. Špecifické sídla sú robotnícke a banícke kolónie. K hospodárskym stavbám patria stodoly, senníky, sušiarne, maštale (stajňa, ovčiareň, koniareň, kravín a i.), chlievy, šopa, studňa. Okrem toho aj vozárne, technické stavby (mlyny, valchy, pily, vyhne, remeselnícke dielne).

Zástavba (urbanizmus) pozostáva z niekoľkých typov: najstaršie sú nepravidelné sídelné skupiny – reťazová zástavba, neskoršie pravidelné, popri ceste, potoku – radová zástavba. Delením humien vznikajú nové ulice – uličná zástavba. Horské oblasti – typické roztratené osídlenie (lazy, štále, kopanice).

Slovenské tradičné remeslá

- spracovávanie DREVA – dlabanie dreva, debnárstvo, štiepanie dreva, tokárstvo, rezbárstvo
- spracovanie HLINY – hrnčiarstvo
- spracovávanie SKLA – sklárstvo, maľba na skle
- spracovávanie KOVU – drotárstvo, šperkárstvo, výroba spiežovcov a liatovcov, kováčstvo
- spracovávanie KOŽE – garbiari, remenári, kožušníci
- spracovávanie ROHOVINY
- spracovávanie PRÍRODNÝCH PLETÍV

- výroba KRASLÍČ
- výroba MEDOVNÍKOV – medovníkárstvo
- výroba TKANÍN – tkáčstvo, spracovanie vlny
- výroba VÝŠIVIEK – výšivkárstvo
- výroba ČIPIEK – čipkárstvo
- výroba MODROTLAČE – farbiarstvo, modrotlačiarstvo

Spracovanie DREVA

Dlabaním sa spracováva čerstvo zoťaté, nevysušené drevo, najčastejšie z topola, osiky, vrb alebo lipy. Technika štiepania našla v tradičnom ľudovom prostredí široké uplatnenie. Využívala sa v ľudovej architektúre, pri zhotovovaní nábytku, pri výrobe náradia pre domácnosť a hospodárstvo ako aj pri výrobe menších dekoratívnych predmetov. Štiepanie prevažne z bukového, dubového a javorového dreva alebo dreva ihličnatých stromov bolo rozšírené na celom území Slovenska. Zo štiepaného dreva sa zhotovujú závesné holubičky a pávy, tienidlá lúčp.

Tokárstvo je technika založená na princípe tvarovania dreva v rotačnom pohybe súmerne podľa osi. V ľudovom prostredí sa týmto spôsobom vyrábalo tkáčske náradie, kuchynský riad, hračky, jarmočné píšťalky. Sústružené výrobky vo forme mís, tanierov, dóz, svietnikov, soľničiek sú neodmysliteľnou súčasťou sortimentu ÚLUV-u. Tvarová jednoduchosť umocnená sfarbením a kresbou dreva je decentne doplnená napr. vybiľaním, či vylieváním kovom. Touto technikou boli vyrábané aj tradičné jednoduché jarmočné píšťalky a zvukové hračky.

Debnárska technika je založená na princípe skladania nádob zo štiepaných dielov dreva, stiahnutých kovovými obručami. Debnárstvo bolo známe takmer na celom Slovensku. Jeho rozšírenie a vývoj boli podmienené potrebami viacerých špecializovaných zamestnaní, ako bolo napr. vinohradníctvo, bryndziarstvo, pivovarníctvo, garbiarstvo. Debnárske výrobky boli okrem toho bežnou súčasťou inventára dedinskej domácnosti. Sudy a kade sa vyrábali z tvrdého dubového dreva, ostatné výrobky, hlavne gelety, šafle, bočky, vedrá, mútelnice, vedrá prevažne z mäkkého jedľového a smrekového dreva.

Spracovanie HLINY

Hrničiarstvo patrí k najstarším špecializovaným remeslám. Spracovanie hliny

sa na Slovensku vyvíjalo v dvoch formách – ako hrnčiarstvo a majolika (označovaná i ako fajansa).

Hrnčiarska výroba patrí k najnáročnejším tradičným technikám. Okrem toho že vyžaduje nákladné vybavenie dielne, musí mať výrobca veľa odborných vedomostí i praktických skúseností. V sortimente sú zastúpené predovšetkým tradičné tvary, farebnosť a dekór charakteristické pre významné hrnčiarske strediská (napr. Bardejov, Držkovce, Pozdišovce, Šivetice, Pukanec, Ľubietová, Trstená, Nová Baňa). Hrnčiarske strediská boli na celom Slovensku. Vytvorili si vlastný sortiment a v ich výzdobe sa prejavujú zreteľné regionálne odlišnosti.

Tradičné ozdobné techniky – maľovaný, vyškrabovaný alebo reliéfny dekor – uplatnili výtvarníci pri čajových a kávových súpravách.

Výroba majoliky bola sústredená v niekoľkých obciach západného Slovenska. Jej výrobu k nám priniesli v 16. storočí habáni (anabaptisti, novokrstenci). Z pôvodnej habánskej majoliky sa postupne vytváralo slovenské džbankárstvo, ktoré má vlastný výtvarný prejav.

Najznámejšie strediská boli napr. Košolná, Dechtice, Sobotište, Veľké Leváre. Technologický postup výroby majoliky sa odlišuje od hrnčiarskej výroby. Rozdiely spočívajú v zložení hliny, farbív, glazúr a v odlišnom spôsobe spracovania. Majolikové výrobky slúžili pre svoju dekoratívnosť predovšetkým na reprezentačné účely.

Spracovanie SKLA

Zakladanie sklárskych hút je na Slovensku spojený s dostatkom bukového dreva, ktoré sa používalo na vykurovanie taviacich pecí, vody na drvenie kremičitého piesku a ohňovzdornej hliny na stavbu taviacich pecí. Prvá sklárska huta vznikla v polovici 14. storočia v Sklených Tepliciach. Neskôr sa zakladali ďalšie huty a to prevažne v oblastiach západného, stredného a severovýchodného Slovenska. Sortiment slovenských sklární sa na začiatku orientoval na výrobu tabuľového skla, neskôr, najmä v období 19. storočia, sa rozšíril aj na výrobu úžitkových a dekoračných sklárskych výrobkov.

S výrobou skla úzko súvisel vznik ďalšieho ľudového zamestnania – maľby na skle. Maľované obrázky vznikali v blízkosti sklární v 18. a 19. storočí a boli vyhľadávaným artiklom na jarmokoch a púťach. Maľované obrázky na skle boli v minulosti pozoruhodným odvetvím ľudového umenia.

Popri tradičných biblických a jánošíkovských motívoch, námetom pre súčasných autorov sú predovšetkým výjavy a zvyky zo života dediny, či symbolické témy, v ktorých sa snúbi všetko, čo prináša so sebou život – láska, radosť i smútok.

Spracovanie KOVU

Spracovanie kovu má v slovenskej ľudovej výrobe svoje výrazné postavenie. Špecifické je *drotárstvo* – charakteristické zamestnanie pre obyvateľov severozápadného a severovýchodného Slovenska (oblasť Kysúc a Spiša). Drotárstvo ako potulné zamestnanie vzniklo v 18. storočí.

Podnetom k vzniku tohto špecificky slovenského remesla bolo aj používanie hlineného riadu v dedinských domácnostiach. Drôtovaním nadobúdala hlinený riad väčšiu trvácnosť. Drotárstvo zaniklo po druhej svetovej vojne v dôsledku zvýšenej konkurencie priemyselnej výroby (na výrobu riadu sa začali používať iné materiály) a v súvislosti so vznikom nových hraníc, ktoré obmedzili pohyb drotárov.

Ľudové šperkárstvo má osobitné postavenie v spracúvaní kovov. Výroba šperkov využívala techniku tepania, vybíjania, gravírovania, liatia a intarzie. V sortimente domácej výroby pre potrebu vlastnú alebo najbližších prevažovala výroba doplnkov odevu a účesu ako spinky, gombíky, pracky, ihlice, hrebene, prstene a čističe fajok.

Neodmysliteľnou súčasťou výrobkov z kovu sú *liate* a *plechové zvonce* rôznych veľkostí a zvukov. Ich zhotovovanie bolo vo veľkej miere rozšírené na Orave, z ktorej smerovali výrobky aj do iných oblastí Slovenska. Výroba liatych zvoncov súvisela najmä s chovom dobytky a oviec.

K náročným technikám spracovania kovu patrí *kováčstvo*. Toto remeslo patrilo k málopočetnej skupine dedinských remesiel, ktoré vykonával pre celé obecné spoločenstvo jeden, príp. viacerí remeselníci. Dediským kováčom rozsah ich výrobného programu určovali potreby miestneho spoločenstva. Patrili k nim výroba a opravy kovových úžitkových predmetov (poľnohospodárske náradie, klnce, podkovy, nástroje, reťaze, kuchynské náradie a pod.). Kováčka práca sa však svojím záberom prikláňala aj k umeleckému remeslu a to najmä výrobou predmetov potrebných v architektúre ako boli mreže, kovania dverí, okenice.

Spracovanie KOŽE

Výroba z kože rozšírená na celom území Slovenska existovala vo forme ľudovej i remeselnej výroby. V jednotlivých oblastiach sa špecializovala podľa potrieb obyvateľov regiónu – zhotovovanie krpcov, káps, opaskov a remeňov ale i mešcov na tabak, puzdier na nože, zápästkov. Spôsob domáceho spracovania kožušín a irchy, ktorá sa používala pri šití a pri výzdobe kožuchov bol v podstate na celom Slovensku rovnaký a odchýlky nachádzame iba v detailoch.

Spracovanie ROHOVINY

Rohovina sa ako výrobný materiál uplatnila v ľudovej remeselnej výrobe. Mnohostranné je použitie rohoviny v oblastiach so široko rozvinutým chovom dobytká.

Špecifické spracovanie rohoviny bolo známe v južných častiach východného Slovenska. Malé, väčšinou kravské rohy používali na zhotovovanie oselníkov, rožkov na plnenie klobás alebo pomôcok na maľovanie riadu. Rozšírená bola výroba solničiek a signálnych rohov, často s bohatou ornamentálnou výzdobou. Rohovinu používali aj hrebenári na výrobu rôznych druhov hrebeňov a oselníkov.

Spracovanie PRÍRODNÝCH PLETÍV

Výroba z PRÚTIA - Košíkárstvo

Prútie bolo aj v minulosti najrozšírenejším košíkársym materiálom. V ľudovej košíkárskej výrobe sa spracovávalo zelené nelúpané prútie.

Výroba zo SLAMY

Slama bola z prírodných pletív po prútí druhým najpoužívanejším materiálom v ľudovej košíkárskej výrobe na Slovensku. Pletenie košíkov zo slamy bolo rozšírené na celom našom území.

Známe strediská výroby boli na západnom Slovensku v okolí Senice a Bánoviec nad Bebravou, v južných oblastiach Gemera, Novohradu a Hontu.

Výroba z LUBOV

Na Slovensku sa používali luby z dubu, liesky, kľenu, javora a lipy, na severovýchodnom Slovensku aj luby zo smrekových a jedľových koreňov.

Luby, ktoré vznikajú štiepaním uvedených druhov drevín, sú obľúbeným košíkársym materiálom. Používanie lubov ako pletiarkeho materiálu bolo

rozšírené takmer na celom Slovensku. Najväčší rozsah dosiahlo v oblastiach s porastom listnatých stromov, ktoré boli zdrojom vhodného materiálu.

Výroba z KORIEŇKOV

Korienky borovicových, agátových, smrekových a jedľových stromov sú považované za najstarší materiál v košíkárskej výrobe. Používali sa v oblastiach pozdĺž karpatského oblúka. Spracovávali sa najmä na Záhorí a na severovýchodnom Slovensku, v menšej miere na Orave.

Výroba z PÁLKY

Močiarna rastlina páłka, známa pod označením rákos, trstie, alebo šáchor, si vďaka svojim vlastnostiam našla miesto i v ľudovej výrobe. Pálka mala v minulosti rozmanité použitie. Robila sa z nej strešná krytina, utesňovali sa s ňou medzery, využívala sa na výrobu mäsiarskych tašiek a rohoží.

Výroba zo ŠÚPOLIA

Z historického hľadiska je kukuričné šúpolie najmladším pletiariským materiálom na Slovensku. Výroba rôznych predmetov zo šúpolia má svoje začiatky v druhej polovici 19. storočia. Jej intenzívny rozvoj nastal po prvej svetovej vojne. Najväčšími strediskami výroby zo šúpolia boli obce v okresoch Nové Zámky a Komárno. Vyrábali sa rohože, podložky, košíky, kazety, tašky, klobúky, sandále a opletali sa fľaše.

Výroba KRASLÍC

Zdobenie kraslíc súvisí so starobylým zvykoslovím, v ktorom bolo vajíčko symbolom plodnosti, lásky a večnosti, ako aj symbolom jari, slnka, tepla, radosti a priateľstva.

V tradičnom prostredí sa v minulosti zdobili plné, varené, zriedkavo surové vajíčka. Na Slovensku sa kraslice zdobili viacerými technikami. Bolo to farbenie, reliéfne voskovanie, batikovanie, vyškrabovanie, oblepovanie rôznymi materiálmi, odrôtovanie a okúvanie.

Výroba MEDOVNÍKOV

Medovníkárске remeslo má na Slovensku bohatú minulosť. Prvý medovníkársky cech vznikol na začiatku 17. storočia v Bratislave. Výroba k nám prenikla z Nemecka a postupne sa rozšírila do miest západného, stredného a východného Slovenska. Remeselná výroba sa od počiatkov až do konca 19. storočia zakladala na výrobe medovníkov z drevených vyrezávaných foriem. Tieto

formy boli zhotovené prevažne zo suchšieho hruškového dreva. Oblúbené a známe formy boli srdce, koník, husár a bábika, ale aj postavy v dobových odevoch. Medové cesto sa pripravovalo z ražnej múky, medu a korenín. Odležané sa vtláčalo do drevených foriem, vyklopilo sa a pieklo v peciach.

Výroba TKANÍN

Spracúvanie textilných vlákien patrí medzi základné druhy ľudovej výroby. Základným materiálom slovenskej textilnej výroby bol donedávna domáci materiál – ľan, konope a vlna. Na Slovensku má tkáčske remeslo dávnu históriu. Domácka výroba *tkanín*, v ktorej sa uplatňovali všetky tkáčske techniky a veľká variabilnosť vzorov, zaznamenala rozkvet v 18. a 19. storočí. Ručne zhotovené tkaniny boli neodmysliteľnou súčasťou ľudového odevného i bytového textilu. Zo základnej plátrovej väzby sa odvodzovali zložitejšie tkáčske techniky. Farebné a vzorové kombinácie, rôzne väzby a materiály charakterizovali jednotlivé regióny Slovenska.

K slovenským tkaným vlneným textíliám patria predovšetkým guby – tkaniny s vlasom. Pôvodne slúžili ako ochranný odev pre pastierov a furmanov. Výtvarníci obohatili tradičný sortiment gubárskych výrobkov o vzorové guby rôznych tvarov a rozmerov. Z hrubej, nepravidelne ručne spriadanej vlny sú vlnené prikrývky – surovce, vankúše alebo módné dámske haleny.

Pri tkaní z vlny nájdeme staré techniky v novom využití. Sú to napr. koberce tkané uzlíčkovou technikou, ktorá sa pôvodne uplatňovala na vlnených šatkách, alebo koberce tkané tzv. zápästkovou technikou. Z vlny sa pomocou drevených foriem tkajú papuče rôznych tvarov.

Výroba VÝŠIVIEK

Vývoj *výšivky* na našom území siaha hlboko do minulosti. Prvé výšivkárske cechy sú doložené v 15. storočí, keď dosiahla výšivka najväčší rozkvet. Znalosť výšivkárskeho umenia prenikala postupne aj do ľudového prostredia. Vznikali a formovali sa regionálne typy výšivky, v ktorých nachádzali odzvu jednotlivé slohové štýly, najmä renesancia. Vývoj ľudovej výšivky vrcholil v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia. Pre slovenskú ľudovú výšivku je charakteristická farebnosť, bohatosť techník, vzorov a ornamentálnych kompozícií. Výšivka bola dominantným ozdobným prvkom na ľudovom odevu a jedným zo znakov regionálneho odlišenia.

Výroba ČIPIEK

V tradičnej textilnej tvorbe na Slovensku zohrávalo *čipkárstvo* významnú úlohu. Rozvinuli sa tu rôzne čipkárske techniky – čipky pletené na krosienkach, šité čipky, háčkovanie a paličkovanie. Paličkováná čipka k nám prenikla v 16. storočí dvoma cestami: z juhu chorvátskou kolonizáciou a zo západu z Čiech a Nemecka prostredníctvom baníkov.

Je významným textilným druhom, ktorý sa v slovenskom ľudovom textile rozvinul do kompozičnej, ornamentálnej i farebnej bohatosti. Zdobil sa ňou odev i bytový textil. V okolí banských miest vznikli na Slovensku najväčšie strediská čipkárskej výroby a paličkovanie tu bolo významným doplnkovým zamestnaním. Popri baníckych čipkách zaznamenali vlastný vývoj tzv. roľnícke čipky, unikátne svojou farebnosťou a ornamentikou.

Výroba MODROTLAČE

Rozvoj *farbiarstva* na Slovensku bol v minulosti podmienený predovšetkým bohato rozvinutou výrobou plátna. Známe sú archaické spôsoby farbenia tkanín prírodnými farbivami a rozmanité techniky vzorkovania farbených tkanín – vyvážovanie kamienkov, riasenie a pod.

Farbiarstvo ako dedinská remeselná malovýroba zaznamenala najväčší rozvoj v druhej polovici 19. storočia v súvislosti s používaním indiga. Výroba modrotlače – indigom zafarbeného textilu s negatívnym alebo viacfarebným vzorom má na Slovensku tradíciu už od konca 18. storočia a od polovice 19. storočia, keď *modrotlačiarstvo* preniklo do ľudového prostredia, vytvorila sa na našom území pomerne hustá sieť modrotlačiarских dielní.

Modrotlač, ktorá sa na naše územie dostala pravdepodobne z Nemecka, sa pre svoje estetické kvality udomácnila v súčastiach ženského ľudového odevu v Liptove, na Spiši, Orave, v Turci a Šariši. Využívala sa pri zhotovovaní predovšetkým sukní, záster a šatiek bohato vzorovaných a regionálne špecifikovaných. Na výrobu modrotlače sa používali pôvodne celodrevené modrotlačové formy (vyhotovené zväčša z hruškového dreva), neskôr vplyvom módných vln sa začali používať formy s kovovými klinčkami a plieškami.

Medzi najvýznamnejšie remeselnícke centrá patrili Bratislava, Trnava, Nitra, Trenčín, Žilina, Martin, Komárno, Banská Bystrica, Prešov a Košice. V súčasnosti sú niektoré lokality známe remeselnou výrobou, ktorá v nich

bola, alebo vo forme ľudovej výroby i pretrvala, napr. hrnčiarstvo v Pukanci, Modre, Trstenej, Brehoch, kamenárstvo v Hliníku nad Hronom, Brhlavciach, sklárstvo v Sklených Tepliciach (najstaršia sklená huta na Slovensku z r. 1350) a celom *Slovenskom Rudohorí*, kováčstvo na *Gemeri* a *Spiši* zamerané na výrobu poľnohospodárskeho náradia, príbovské (Príbovce – Turiec) a varínske (Varín) pluhy, jelšavské zvony, ďalej napríklad drotárstvo na *Kysuciach* a *Spiši*, drevorubačstvo a pltníctvo na *Liptove*, *Orave*, *Kysuciach*, v *Turci*, *Pohroní*, *severnom Šariši* a *Zemplíne*, alebo košíkárstvo v Bardejove, okolí Trenčína, Považskej Bystrice, Hlohovca, oblasti Sereď – Komárno, Honte, Novohrade a Gemeri, či kožiarstvo a kožušníctvo v Brezovej pod Bradlom, Považskej Bystrici, Rajci, Ružomberku, Brezne. Čipkárske lokality boli v okolí Trenčína, Krupiny, výšivkárske na *Gemeri*, *Pohroní*, v okolí Piešťan a Trnavy (Lenovský, 2010).

STRAVA – POTRAVINY

Podoba ľudovej stravy na Slovensku je výsledkom geografických podmienok (čo ponúka okolitá príroda), sociálneho postavenia a majetnosti, zamestnania (gazdovia, remeselníci, robotníci, baníci, drevorubači, pastieri), kontaktov (izolované oblasti, obchodné cesty, centrá, dovoz surovín), kultúry (miestne zvyky, recepty, vedomosti) a príležitosti (každodenný, pôstny, do práce – poľa, lesa, bane, sviatočný/obradový – Vianoce, Veľká noc, svadba). Vo všeobecnosti boli na celom Slovensku najrozšírenejšie chleby a placky z obilninovej múky (na juhozápade a juhovýchode pšeničnej, inak z jačmennej, ražnej alebo ich kombinácie), ďalej kaše, polievky a prívarky zo strukovín, zeleniny, zemiakov, ktoré sa jedli s chlebom. Mäso bolo prítomné menej, nebolo každodennou záležitosťou, ak sa mäso jedlo, tak varené alebo pečené. Častejšie to boli údeniny (klobása, slanina, šunka), alebo masť a hurky. Najčastejšie sa jedlo bravčové mäso (v nížinných oblastiach), alebo jahňacina (v horských), hovädzie v menšom meradle. Na celom území Slovenska bolo rozšírené hydinové mäso (kura domáca, husi, kačice). Zemiaky tvorili popri chlebe najvýznamnejšiu zložku jedál (varené, pečené, halušky, placky). Jedli sa s mliekom (aj kyslým), maslom, masťou, smotanou. Vajcia a mliečne produkty (tvaroh a syry) pochádzali zväčša z domácej výroby. V horských oblastiach sa vplyvom valaskej kolonizácie (14. – 17. storočie) rozšírilo údenie syra a výroba bryndze. Cestoviny (fliačky, rezance, trhance) sa jedávali aj na

sladko s lekvárom a cukrom. Mlieko bolo celoročne prvým jedlom, v lete aj nápojom.

Hlavným nápojom bola voda, dospelí muži pili aj víno. Príležitostne sa pila aj pálenka. Pivo je na Slovensku relatívne novým fenoménom, i keď na *strednom Pohroní* sa vplyvom mníšskych rádov dostalo aj do ľudového prostredia. Špeciálnu kategóriu jedál tvoria sviatočné a obradové jedlá. Obyčajne boli pripravované z najvzácnejších surovín, ktorých nebolo veľa, alebo boli drahé, či pôvodne boli obetiny (med, orechy, medovina), alebo to bol cukor, ovocie, vajcia a mäso (šunka, kohút).

Koláče boli z kysnutého cesta s pridaním slivkového lekváru, maku, orechov, cukru, škorice, čerstvého ovocia, tvarohu. Špecifický je svadobný koláč „radosník“, ktorý tvorí neoddeliteľnú časť pohostenia každého svadobčana a je prítomný v celom slovanskom svete.

Vianočné jedlá majú pevné miesto v obyčajovej kultúre. Základným jedlom je kapustová, strukovinová alebo hubová polievka, opekance s makom, orechmi, medom, oblátky, ovocie, cesnak, novšie je prítomné i mäso (klobása v polievke, ryba, rezeň).

Novoročnú a fašiangovú symboliku predstavujú šišky. Veľkonočnú symboliku jari, zrodenia, začiatku agrárneho roka predstavujú vajcia ako symbol plodnosti, dar dievčat chlapcom i súčasť sviatočného jedla popri koláči „baránkovi“ a šunke. V minulosti bolo zvykom sviatočné jedlá svätiť v kostoloch (Lenovský, 2010).

ODEV

Funkcia odevu je ochrana pred nepriaznivým počasím a pri práci. Okrem toho plní aj identifikačné a obradové funkcie. Nesie znaky, ktoré sa viažu na pohlavie (ženský, mužský odev), vek (detský, mládenecký/dievočský, dospelých, odev starých ľudí), stav (slobodný/ná, vydatá/ženatý, vdova), sociálnu triedu (bohatý, stredný, chudobný), profesijnú orientáciu (remeselník, roľník, baník a pod.), etnicitu, náboženstvo, príležitosť (sviatočný, každodenný, resp. pracovný, svadobný), lokality (kraj, dokonca v niektorých prípadoch aj dedina pôvodu), nositeľa (vlastnícke znaky – iniciály, mená).

Odev pozostáva z doma zhotovovaných materiálov (konopné a ľanové plátno, čipka, výšivka), remeselníckych materiálov (textílií – súkno, modrotlač, kožušiny a kože) aj priemyselne vyrábaných (kartún, brokát, zamat a i.).

Odevy boli tradične zhotovované doma (plátenné a textilné časti odevu, výšivky a čipky) a kupované (obuv, kožušínové, súkenné a kožené časti, a i.). Detský odev sa pohlavne nerozlišoval (košielka, čepček), chlapčenský/mládenecký a dievčenský/dievocký býval bohato zdobený a zvyčajne najreprezentatívnejší. Mužský a ženský odev bol viac funkčný a menej nápadný.

Mužský odev pozostával z plátennej košeľe, gátí (z konopného plátna), resp. nohavíc (z kvalitnejšieho ľanového plátna, súkna či továrenského materiálu), ďalej z vesty/kabátiku, v zime kožušeka, kabáta. Pokrývka hlavy je klobúk, novšie baretka, čiapka, v zime baranica. Ak neboli bosí, nosili papuče, krpce, topánky, čižmy, novšie baganče.

Ženský odev pozostával zo spodnej časti (rubáša), spodných sukní (malá spodňa, veľká spodnica), potom vrchný odev (oplecko, rukávce, košeľa), na to vesta (ľajblík, ľajbik), v zime kožušek, kožuch, kabát, dole vrchná sukňa a zástera. Pokrývkou hlavy vydatých žien a vdovíc je čepiec, slobodné mali vrkoče a mašle, alebo šatku, staršie ženy ručník. Ak neboli bosé, nosili papuče, krpce, novšie topánky, v nedeľu a vo sviatok čižmy, v zime kapce. Čepiec je špecifickým fenoménom ženského odevu, na Slovensku zaznamenávame veľký počet jeho variantov, no i celého ľudového odevu.

Medzi najznámejšie varianty patrí *ľudový odev myjavský* (modro-biela alebo, u žien aj zeleno-žltá kombinácia a „ušatý“ čepiec, mládenci klobúky s kosierkou – bielym kohútím perom), *juhoslovenský* (bielo-čierna kombinácia mužského odevu s vestou, bielou košeľou a čižmami s tvrdou sárou), *detviansky* (najmä krátke mužské košeľe, široké gate (aj ako sviatočné), malé ploché klobúky, kabanica), *horehronský* (typické tvary čepcov a farebnosť podľa obcí), *goralský*, *zemplínsky* a *šarišský* (obidva s motívmi šnurovania na nohaviciach, viacradových gombíkov na ľajblíkoch a opaskom omotaným viackrát okolo pásu, ostrohy na čižmách, ženský s pručlíkom zošitým z vrchnou sukňou, bohato riasené farebné sukne, topánky) a pod. (Lenovský, 2010).

4.5 Ľudové zvyky, tradície a folklór

Slovenský folklór – piesne, povedačky, hádanky, prekáračky, rozprávky – to je Zlatá brána do rodného jazyka. Kto neprejde v detstve a mladosti cez túto Zlatú bránu, ostane v rodnej reči navždy cudzincom. „V dnešnej dobe rýchlych áut, moderných technológií, počítačov si už málokto spomenie na život našich predkov. Rady „starých materií“ dnes už ľudia takmer nepoznajú, a tradičné ľudové zvyky dnes už upadajú do zabudnutia. Avšak stále sú ľudia, ktorí chcú zachovať a obnoviť tradície, naše kultúrne dedičstvo aj pre mladé generácie. Dnes žijeme v dobe, v ktorej sa stále niekam ponáhľame, žijeme v strese každodenných starostí, a už sa takmer vôbec nedokážme tešiť zo života. Aj toto je dôvod, prečo by sme si mali spomenúť na našich predkov, na život našich starých mám a otcov. Oni boli celý život spätý s prírodou, tešili sa z každej maličkosti. Žili skromne, vážili si život a všetko čo im priniesol. Z ich života môžeme vidieť, že sa dalo žiť aj bez elektriny, áut a počítačov.“

„Dnes môžeme tieto krásne zvyky, ľubozvučné piesne, nádherné kroje a jedno-
duchú ľudovú architektúru vidieť už len na folklórnych slávnostiach alebo pri návšteve skanzenov, kde okrem tradičných chalúp a ich zariadenia spoznáme aj zručnosť slovenských remeselníkov. Myslím si, že je veľmi dôležité aby sme zachovávali naše tradície a poznali kultúrne dedičstvo. Určite máme čo spoznávať, pretože folklór je veľmi krásny, rozmanitý, v každej oblasti Slovenska je iný a tým je aj veľmi zaujímavý.“ (Noge, J., www.ludovezvyky.estranky.sk)

Významnou súčasťou regionálnej výchovy sú ľudové tradície ako slovesný a hudobno-vokálny folklór, či tradície sviatkov, ktorých nosným edukačným programom nie je regionálna výchova. Žiaci však často spoznávajú ľudové tradície sekvenčne, bez vzájomných súvislostí jednotlivých javov.

Slovenský folklór

Slovensko je hrdé na svoj bohatý folklór a zvykoslovie. Každá oblasť, mesto alebo obec má svoj vlastný charakter a svoj vlastný folklór – kroje, hudbu, piesne, architektúru, zvyky, tradície, tance a nárečie. Folklórne zvyky jednotlivých regiónov sa prezentujú na folklórnych festivaloch na viacerých miestach Slovenska.

Najväčšie festivaly na Slovensku sa konajú vo Východnej, na Myjave a v Detve a všetky tri festivaly sú organizované pod hlavičkou C.I.O.F.F. (*International Council of Organizations of Folklore Festivals and Folk Art*), t. j. *Medzinárodná rada organizátorov folklórnych festivalov a ľudového umenia* (1).

Ostatné festivaly majú skôr regionálny charakter, ale často svojou kvalitou nezaostávajú za týmito tromi festivalmi. Vo všeobecnosti možno povedať, že medzi festivalmi sú dosť výrazné rozdiely a každý má svoju vlastnú, typickú atmosféru a čaro. S najlepšími festivalmi žije celá obec, mesto, dokonca celá oblasť a folklór cítite na každom kroku.

(1) Medzinárodná rada organizátorov folklórnych festivalov a ľudového umenia CIOFF bola založená v r. 1970 vo francúzskom Confolens. CIOFF je mimovládna organizácia so štatútom konzultanta UNESCO. S cieľom zachovania mieru a upevnenia priateľstva medzi krajinami organizácia CIOFF podporuje medzinárodné porozumenie najmä v oblasti ľudového umenia a ľudovej kultúry. Týmto prispieva k úcte a porozumeniu ku kultúram rôznych národov a ich kultúrnym tradíciám, zachovávaniu, podpore a pestovaniu folklóru a ľudovej umeleckej činnosti, zvykov a tradícií či k zvyšovaniu umeleckej a organizačnej kvality medzinárodných folklórnych festivalov a iných podujatí, ako sú sympózia, konferencie, semináre atď. Snahou je aj podpora medzinárodných výmen skúseností a informácií medzi jej členmi. CIOFF tvorí 75 národných sekcií, pridružení členovia a členovia korešpondenti z viac ako 90 krajín sveta. CIOFF je organizátorom okolo 250 medzinárodných festivalov a zároveň podporuje medzinárodné výmeny folklórnych skupín, ktoré tvorí približne 50 000 amatérskych umelcov, vydáva kalendár festivalov, informačný bulletin *Entre-Nous*, rôzne správy, štúdie a závery z konferencií.

Zvyky a tradície

Ľudové zvyky a tradície oddávna ovplyvňovali život našich predkov. Príčinou ich vzniku býval strach z neznámeho, neschopnosť vysvetliť prírodné javy, ako aj snaha zabezpečiť si šťastie, zdravie či krásu. V dôsledku toho sa objavilo množstvo povier, mýtov a legiend.

Najviac zvykov bolo spojených s narodením a úmrtím človeka. Keďže naši predkovia žili v úzkom spojení s prírodou, zvyky a tradície slovenského ľudu sa viažu najmä na prírodný cyklus (najmä tie z predkresťanských čias), s príchodom kresťanstva sa objavujú aj kresťanské sviatky a obyčaje.

Zvyky a tradície mali vždy *regionálny charakter*, t. j. viazali sa na určitý región Slovenska. Dokonca môžeme povedať, čo dedina – to iné zvyky.

Mnoho zvykov sa zachovalo až dodnes. Napríklad *vynášanie Moreny* (v podobe slamenej figuríny oblečenej do ženských šiat) má symbolizovať koniec zimy a príchod jari. Mladé dievčatá odnesú Morenu k potoku, na brehu ju

vyzlečú, zapália a hodia do potoka. 6. januára chodia chlapci prezlečení za troch kráľov po domoch, spievajú koledy a predvádzajú trojkráľovú hru, zobrazujúcu návštevu troch kráľov po narodení Ježiša v Betleheme (tzv. chodenie s hviezdou).

Na Troch kráľov sa končia vianočné sviatky (škólakom vianočné prázdniny) a začínajú sa fašiangy.

Fašiangy boli odjakživa obdobím zábavy, hodovania a ich vrcholom je fašiangová zábava s maskami, ktoré predstavujú rôzne zvieratá.

Ukončenie fašiangov je „pochovávanie basy“, pri ktorom sa paroduje skutočný pohreb. Po fašiangoch kresťania dodržiavajú štyridsaťdňové obdobie veľkonočného pôstu (jednoduchá strava, nekonajú sa zábavy a pod.).

Najvýznamnejším kresťanským sviatkom roka je *Veľká noc*. Veľkonočné zvyky sa v jednotlivých regiónoch navzájom odlišujú. Keďže *Veľká noc* sa v minulosti časovo prekrývala s pohanskými oslavami konca zimy a príchodu jari, sú dnes ľudové tradície zmesou tak kresťanských zvykov, ako aj zvykov z predkresťanského obdobia. Termín je pohyblivý, *Veľká noc* sa slávi prvú nedeľu po prvom splne po jarnej rovnodennosti. Ku každému dňu veľkonočného týždňa sa viažu osobitné zvyky. Napr. na *Zelený štvrtok* sa odporúčalo skoro vstať a umyť sa rosou. Potom mal byť človek po celý rok zdravý.

Na *Veľký piatok* ľudia nesmú pracovať v záhrade (nesmie sa nič robiť s hlinou, so zemou) a v rámci pôstu kresťania nesmú jesť mäso a mäsové výrobky. Na *Bielu sobotu* sa až do polnoci nekonajú omše, na *Veľkonočnú nedeľu* sa v kostoloch posväčuje jedlo a po dlhom čase je opäť dovolené jesť mäso.

Dievčatá maľujú veľkonočné vajíčka (tzv. kraslice), aby ich mohli v pondelok darovať mládencom. S pondelkom sa všeobecne spája „šibačka“ a „polievačka“ – chlapci chodia po domoch, polievajú dievčatá vodou a šibú korbáčom z vrbového prútia. Od dievčat dostanú maľované kraslice a farebnú stužku na korbáč. Zvyknú šibať aj malé deti (chlapci aj dievčatá), ktorí za vyšibanie dostanú sladkosti, najmä čokoládové vajíčka a zajačikov. Musia však zarecitovať nejakú veľkonočnú riekanku.

Máj sa zvykne označovať ako mesiac lásky. V tomto období mal spomedzi rastlín najväčší význam strom, označovaný v tomto čase ako „máj“. „Máj“ bol obyčajne smrek zbavený kôry, ktorého vrcholec mládenci ozdobili farebnými stuhami. Na *prvého mája* ľudia dodnes „stavajú máje“, obyčajne na námestí alebo uprostred dediny. V minulosti stavali máje mládenci tomu dievčaťu,

o ktoré sa uchádzali, príp. mládenci spoločne postavili máj na počesť všetkých dievčat v dedine. V letnom období mali mnohé zvyky chrániť ľudí pred zlými silami.

Počas *svätajánskej noci* (z 23. na 24. júna) sa dodnes nad dedinami pália veľké vatry a preskakujú sa za spevu a tanca. 2. novembra ľudia zvyknú navštevovať cintoríny, aby si pripomenuli svojich blízkych zosnulých, na hroby kladú vence a zapalujú sviečky za duše zomretých. Tento deň je v kalendári označený ako *Pamiatka zosnulých* (zvykne sa nazývať aj Dušičky).

Šiesteho decembra (*sviatok sv. Mikuláša*) sa nemôžu dočkať najmä deti. V tento deň má chodiť svätý Mikuláš s čertom po domácnostiach a rozdávať sladkosti, príp. hračky deťom, ktoré boli poslušné. Sladkosti sa vkladajú do čižmy, ktorú si deti večer pred spaním nachystajú. Neposlušným deťom Mikuláš prinesie cibuľu alebo uhlie.

13. december je *sviatok Lucie*, ktorá bola podľa ľudových povier bosorka. Ľudia verili, že v tento deň môžu bosorky aj uvidieť. So sviatkom Lucie sa spájajú najmä ľúbostné veštby. Dievčatá na dvanásť papierikov napísali rôzne mužské mená, trinásť nechali prázdny a všetky poskladali. Každý nasledujúci deň jeden z nich spálili. Ráno na Štedrý deň spálili predposledný, večer otvorili posledný lístok. Meno na ňom malo byť menom muža, za ktorého sa dievča vydá. Ak bol lístok prázdny, dievča sa budúci rok ešte vydať nemalo.

Množstvo zvykov u nás je spojených s *vianočnými sviatkami*.

Hoci ide o kresťanský sviatok, *Vianoce* slávia nielen kresťania, ale takmer každá rodina. Najväčšiu radosť z *Vianoc* majú deti, ktoré sa na ne tešia celý rok. Ľudia už dlho pred sviatkami upratujú, pečú medovníky a zdobia svoje domácnosti. Nesmie chýbať vianočný stromček vyzdobený sladkosťami, na ktorý sa tešia hlavne deti. Na večeru sa ako prvá podáva vianočná oblátka – oblátka s medom a orechmi, príp. cesnakom, aby boli ľudia po celý rok zdraví. Zoberie sa jablko a prekrájajú sa naprieč – keď jadierka po rozkrojení vytvárajú pravidelnú päť cípu hviezdu, znamená to zdravie. Menu sa líši podľa jednotlivých regiónov, zvykne sa podávať kapustnica alebo hrachová polievka a ryba so zemiakovým šalátom. Po večeri si rodina rozbalí darčeky pod stromčekom, spievajú sa koledy alebo sa pozerajú v televízii vianočné rozprávky. Na *Vianoce* sa tiež dáva pod tanier rybia šupina (pre šťastie) a leje sa olovo – roztavené olovo sa naleje do misky so studenou vodou a z rôzne tvarovaných odliatkov sa háda osud (tento zvyk sa v určitej obmene používa

aj na Ondreja 30.11., napr. v Mokrej Lúke na Ondreja sa lialo olovo a varili sa papierové halušky. Mládež, chlapci aj dievčatá, sa zišli v dome, kde zvyčajne chodili na priadky. Posadali si dookola na lavice a v prostriedku bol stolček. Na tento si obyčajne sadlo najzvedavejšie dievča. Chlapci hriali olovo na lyžičke. Olovo liali cez kľúč do mištičky s vodou. Liali ho nad hlavou uprostred sediacej dievky, ktorá odriekala slová: „*Ondreju, Ondreju, na teba olovo leju, dajže ti mne dneska znati, koho budem muža mati.*“ Olovo vytvorilo na vode určitý tvar a podľa jeho tvaru si dievky veštili budúcnosť. Ak olovo vytvorilo tvar prsteňa, znamenalo to, že sa dievka skoro vydá, ak kolísku, že sa prespí atď.).

Zachovalo sa aj púšťanie sviečok – lodičiek vyrobených z orechovej škrupiny, do ktorých sa vloží malá zapálená sviečka. Každý si svoju loďku zhotovil sám. Položíme otázku, na ktorú chceme vedieť odpoveď (napr. o zamestnaní, zdraví, vzťahoch...), loďku pustíme na vodu a sledujeme jej osud.

Posledný deň v roku (31. december – *Silvester*), je zasvätený pamiatke pápeža Silvestra I., o ktorého živote vieme len veľmi málo. Noci z 31. decembra na 1. januára sa v minulosti pripisovala magická moc – práve počas tejto noci mohli zlé sily najviac ublížiť. Ľudia ich zahánali práskaním bičom, hlasným trúbením a pod. Dnes namiesto toho zapalujeme ohňostroje a o polnoci je zvykom osláviť príchod nového roku prípitkom.

4.6 Zachovávanie kultúrneho dedičstva

Organizácia Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru (ang. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, skr. UNESCO) je medzinárodná organizácia systému OSN, ktorá má mandát na rozvoj kultúrneho potenciálu svetového spoločenstva, kultúry, vedy a vzdelávania.

Stála pri zrode *Európskeho strediska pre jadrový výskum* alebo *Medzinárodného strediska pre štúdium konzervácie a reštaurovania pamiatok*. Pomohla pri vzniku medzivládnych programov v oblasti hydrológie, oceánografie, geológie a životného prostredia.

Pod patronátom UNESCO vznikol rad medzinárodných dohovorov vzťahujúcich sa na autorské práva, ochranu pamiatok a iné.

Cieľom programu je katalogizovať a zachovať kultúrne a prírodné miesta mimoriadneho významu ako spoločné dedičstvo ľudstva. Vybrané lokality môžu po splnení určitých podmienok získať prostriedky z *Fondu svetového dedičstva*. Program bol založený na základe *Dohody o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva* prijatej na konferencii UNESCO 16. novembra 1972, ktorá sa uskutočnila v Paríži. Zoznam obsahuje 911 lokalít, z toho 704 kultúrnych, 180 prírodných a 27 zmiešaných lokalít nachádzajúcich sa v 151 štátoch (stav k roku 2010).

Slovensko získalo členstvo v UNESCO 9. februára 1993 (Česko-Slovensko bolo zakladajúcim členom UNESCO).

Dvadsaťjeden členný *Výbor svetového dedičstva*, volený členskými štátmi na Generálnom zhromaždení, schválil a zapísal do *Zoznamu svetového dedičstva* doteraz niekoľko lokalít zo Slovenskej republiky.

Kultúrne dedičstvo Slovenskej republiky zaradené do zoznamu UNESCO

1. Banská Štiavnica (mesto a technické pamiatky okolia)
2. Bardejov (historické centrum mesta: farský kostol sv. Egídia, mestská radnica, mestské opevnenia, meštiansky dom Gantzughof, bývalé humanistické gymnázium, kostol sv. Jána Krstiteľa a kláštor Františkánov, gréckokatolícky kostol, farský kostol, židovské suburbium, kalvária)
3. Spišský hrad a Levoča a kultúrne pamiatky okolia (Spišská Kapitula, Spišské Podhradie, kostol sv. Ducha v Žehre, Vlkolínec – pamiatková rezervácia ľudovej architektúry)
4. Drevené kostoly v slovenskej časti Karpatského oblúka: Hervartov – rímskokatolícky kostol svätého Františka z Assisi, Tvrdošín – rímskokatolícky kostol Všetkých svätých, Kežmarok – evanjelický artikulárny kostol Najsvätejšej Trojice, Leštiny – evanjelický drevený artikulárny kostol, Hronsek – evanjelický drevený artikulárny kostol, Hronsek – zvonica dreveného artikulárneho kostola, Bodružal – gréckokatolícky chrám svätého Mikuláša, Ladomirová – gréckokatolícky chrám svätého Michala Archanjela, Ruská Bystrá – gréckokatolícky chrám Prenesenia ostatkov svätého Mikuláša

Prehľad lokalít kultúrneho dedičstva Slovenskej republiky, ktoré sú vytipované na zápis do Zoznamu svetového dedičstva

- Limes Romanus – rímske antické pamiatky na strednom Dunaji
- Gemerské a abovské kostoly so stredovekými nástennými maľbami
- Komárno – protiturecká pevnosť
- Pamätník Chatama Sófera
- Koncept šošovkovitého historického jadra mesta Košice
- Veľkomoravské pamiatky – spoločná česko-slovenská nominácia (kostol sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch a Ducové, časť Kostolec, veľkomoravský dvorec)

4.7 Základná škola ako miesto oživovania a zachovávania tradícií

Každý kút Slovenska má svoje špecifiká. K ich poznaniu a následnému obohateniu vedomostí prispieva aj výučba regionálnej výchovy a ľudovej kultúry na základných školách, ktorá hrovou a tvorivou formou sprostredkúva pohľad na prácu a život minulých generácií cez ich poznanie (Regionálna výchova 3. ročník). Región so svojimi charakteristickými znakmi je najvhodnejší model na zvládnutie pochopenia geografických zákonitostí. Na malom priestore je možné charakterizovať do hĺbky jednotlivé prvky krajiny a ich vzťahy. Aj keď žiaci majú chuť spoznávať svet, radi chodia na výlety, chcú objavovať, majú dobrodružnú povahu a veľa žiakov už navštívilo cudzie krajiny. Často nevedia, aké prírodné a kultúrne krásy sú v blízkosti ich bydliska. Je preto potrebné vnímať svoj región, hľadať možnosti ako zatraktívniť objavovanie zaujímavostí v blízkosti svojho domova.

Správne nastavená stratégia umožní žiakom objavovať, hľadať, vysvetľovať, riešiť problémy, tvoriť projekty, pracovať s internetom, prejať svoju vlastnú tvorivosť (Regionálna výchova, 3. ročník).

Poslaním učiteľa regionálnej výchovy je prekonať transmisívnu výučbu, ktorej podstatou je odovzdávanie poznatkov prevažne vysvetľujúcimi metódami. Učiteľ je ten, ktorý na hodinách má aplikovať postupy a metódy, ktoré kladú dôraz na aktívny prístup žiakov v procese hľadania, objavovania a vytvárania poznatkov.

Je to proces, v ktorom sa má uplatniť žiakova vlastná činnosť, ktorá môže byť individuálna alebo kolektívna (kooperatívna) a ktorá, v súlade so skúsenosťami a pod vedením učiteľa, žiakom umožní získať nové poznatky, ale zároveň prinesie aj radosť z procesu poznávania.

Má vytvárať možnosti na prácu v malých vzájomne prepojených skupinách ako aj priestor na diskusiu v rámci celej triedy. Učiteľ je ten subjekt vo vyučovaní, ktorý musí zabezpečiť materiál a doniesť ho na hodinu, umožniť žiakom prístup k rôznym dôkazovým materiálom alebo informovať žiakov o tom, kde vhodný materiál môžu nájsť.

Okrem učebníc je významným prostriedkom na realizáciu vyučovania súbor primeraných prameňov, názorné učebné prostriedky (vystrihnuté články z novín a časopisov, a pod.). Moderne vyučovať nie je možné bez používania počítača a internetu.

Z internetu žiaci môžu získať rôzne informácie o nezadržateľnom vývoji techniky, materiálov a technológií. V tomto procese je veľmi významná úloha učiteľa, ktorý by mal byť skôr príjemným radcom a *usmerňovateľom* než prísny a neoblomným *staromódnym* učiteľom.

ZÁVER

Predložený učebný zdroj vychádza z poznania úrovne a rozvoja predmetu regionálna výchova ako prierezovej témy. Poskytuje konkrétne vecné návody na zameranie regionálnej výchovy v jednotlivých tematických celkoch podľa štátneho vzdelávacieho programu a umožňuje ich dostatočnú aplikáciu v rámci školského vzdelávacieho programu s využitím a uvedením možných prierezových predmetov (tém).

Učebný zdroj svojím rozsahom v časti prírodné dedičstvo a tradičná duchovná a hmotná kultúra umožňuje aj ďalšie tvorivé pôsobenie pedagógov pri jeho rozvoji a realizácii vo výučbe na školách.

Učebný zdroj obsahuje dostatok odborného a vecného materiálu, ako aj podklady na prípravu učiteľov pre primárny stupeň (1. až 4. ročník) a preto veríme, že bude mať pozitívny odraz pri reálnom vyučovaní predmetu regionálnej výchovy.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BAGALOVÁ, L. 2011. *Pedagogické inovácie na Slovensku z pohľadu učiteľov a riaditeľov základných škôl : priblíženie výsledku prieskumu*. Bratislava : Štátny pedagogický ústav, 2011. 35 s.
- BEŇUŠKOVÁ, Z. a kol. 2005. *Tradičná kultúra regiónov Slovenska*. Bratislava, vyd. VEDA, 2005. 241 s. ISBN 80-224-0853-0.
- BERNÁTHOVÁ, B. 2008. *Postavenie regionálnej výchovy v edukačnom procese s akcentom na aspekt zážitkovosti : vybrané teoretické a metodické aspekty regionálnej výchovy*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2008. ISBN 978-80-8094-392-9.
- BODIS, M. 2011. *Učebné osnovy regionálnej výchovy a tradičnej ľudovej kultúry. Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť*. Agentúra MŠVVaŠ SR pre štrukturálne fondy EÚ. 2011.
- CABANOVÁ, V. 2004. *Súčasný poňatie regionálnej školy na Slovensku*. In *Pedagogická revue*. ISSN 1335-1982, 2004, roč. 56, č. 3, s. 258-273.
- ČELLÁROVÁ, L. 2002. *Postavenie regionálnej výchovy v edukačnom procese*. In *Regionálna výchova a škola*. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela, 2002. s. 12-19. ISBN 80-8055-753-5.
- DOUŠKOVÁ, A. 2002. *Regionálna výchova na 1. stupni ZŠ ako proces rozvíjania postojov*. In *Regionálna výchova a škola : zborník príspevkov z vedeckej konferencie 13.9.2002*. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela, 2002. s. 113-117. ISBN 80-8055-753-5.
- FANČOVIČOVÁ, J. a KUBAČKOVÁ, N. 2012. *Príprava a realizácia projektového vyučovania v praxi*. Metodická príručka pre učiteľov. 2012. 38 s. Agentúra MŠVVaŠ SR pre štrukturálne fondy EÚ. Operačný program VZDELÁVANIE.
- HAMALOVÁ, M. – TVRDOŇ, J. – ŽÁRSKA, E. 1997. *Regionalistika*. Bratislava : Inštitút pre verejnú správu, 1997. 100 s. ISBN 80-85327-43-0.

- HATRÍK, J. et al. 2009. *Hudobná výchova. Vzdelávacia oblasť – Umenie a kultúra*. Príloha ISCED 1. Školský vzdelávací program. Bratislava : Štátny pedagogický ústav, 2009. 20 s.
- IVANOVIČOVÁ, J. 2009. *Regionálna výchova v školskej praxi, jej vplyv na rozvoj hodnotovej orientácie žiaka mladšieho školského veku*. In *Dimenzie a perspektívy rozvoja osobnosti jednotlivca v súčasnej škole 2 : zborník referátov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Levoča 15. – 16. 4. 2009*. Ružomberok : Katolícka univerzita, 2009. s. 410-417. ISBN 978-80-8084-491-2.
- JÁGEROVÁ, A., KOSSÁROVÁ, A. 2007. *Kolotoč piesní, hier a tancov pre najmenších*. Zvolen : Podpolianske osvetové stredisko vo Zvolene, 2007.
- JASENÁK, L., ŽUFFA, C. 1995. *Pozdvihnutie národného povedomia vo výchovno-vyučovacom proces : zborník príspevkov zo seminára dňa 16. novembra 1994 v Liptovských Sliačoch*. Martin : Vyd. Maticе slovenskej, 1995, 79 s. ISBN 8070903724.
- KUDRIOVÁ, V. 2009. *Regionálna výchova v edukácii predprimárneho vzdelávania*. 2009. Príspevok je súčasťou riešenia výskumného problému Ministerstva školstva SR KEGA č. 3/5251/07 Inovatívne hudobno-edukačné modely akcentujúce etnopedagogické a muzikoterapeutické prístupy v ďalšom vzdelávaní učiteľov hudby.
- KOVÁČOVÁ, B., REPKOVÁ, D. 2008. *Región ako súčasť hudobno-pohybových hier v primárnom vzdelávaní*. In *Región, regionální hudební kultura a regionální umělec v kontexte vývojových proměn společnosti*. (CD nosič) Ostrava : Pedagogická fakulta, 2008. s. 96-102. ISSN 1802-6540.
- KRÉBESOVÁ, J. et al. 2005. *Martin*. Martin : Kozák – Press, 2005. 115 s. ISBN 80-969292-1-6.
- KREDÁTUS, J. 2011. *Dejepis v školskom vyučovacom programe ISCED 2*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, 2011. 75 s. ISBN 978-80-8052-399-2.
- LENOVSKÝ, L. 2010. *Etnokultúrne tradície a materiálna a technická kultúra na vidieku*. Nitra. 11 s.
- MUNTÁG, S. et al. 2005. *Turiec – farebné srdca Slovenska*. Neografia Martin : Vydavateľstvo Maticе slovenskej, 2005. 100 s. ISBN 8089208053.
- NOGA, J. www.ludovezvyky.estranky.sk
- OBST, O. 2002. *Mimoškolní prostředí*. In KALHOUS, Z., OBST, O. et al. *Školní didaktika*. Praha : Portál, 2002. s. 164-181. ISBN 80-7178-253-X.

PODOLÁK, P. 2003. *Turiec – turistický sprievodca*. Bratislava : DAJAMA, 2003. 152 s. ISBN 80-88975-60-3.

Regionálna výchova a ľudová kultúra v slovenskom školstve : zborník príspevkov z odborného seminára v Liptovskom Mikuláši 4. – 5. júna 1999. Sliače : Združenie pedagógov s rozšíreným vyučovaním regionálnej výchovy Liptova, 2000. 65 s. ISBN 80-968353-3-4.

REVAJOVÁ, Ľ. 2001. *ZŠ s rozšíreným vyučovaním regionálnej výchovy*. Banská Bystrica : Metodické centrum, 2001. 20 s. ISBN 80-8041-380-0.

REVAJOVÁ, Ľ. 2005. *Regionálna výchova a ľudová kultúra v slovenskom školstve*. In *Národná osveta*, 2005, roč. 10, č. 9, s. 10-12. ISSN 1335-4515.

SKALKOVÁ, J. 1999. *Obečná didaktika*. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 262-263. Podľa originálu UNESCO, 1999. International Standard Classification of Education : ISCED-97. Paris : UNESCO, 1999. 42 s. (BPE-98/WS/1) Školská správa Liptovský Mikuláš : *Vzájomný vzťah regionálnej kultúry a školstva*. Regionálne stredisko Liptovský Mikuláš, 1993.

UHRINOVÁ, M., VARGOVÁ, M. 2008. Aplikácia prvkov regionálnej výchovy v edukačnom procese v primárnom vyučovaní. In *Vybrané teoretické a metodické aspekty regionálnej výchovy*. Nitra : Pedagogická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa, 2008. s. 72-79. ISBN 998-80-8094-392-9.

Elektronické zdroje:

www.infovek.sk/archivwebu/lskola/2006-papiernicka/.../3blok-z1.ppt

www.bellamos.sk/getfile.php?id=601&language=1

www.zskomenskehoca.edu.sk/stranky/dokumenty/skvp/ISCED1/.../rev.doc

www.gymplipany.edu.sk/skvp/SkVP_1011_REV_3_rocnik.pdf

Názov:	Regionálna výchova v primárnom vzdelávaní
Autor:	Mgr. Andrea Makišová
Recenzenti:	PaedDr. Dagmar Koštrnová Mgr. Lucia Benešová
Vydavateľ:	Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave
Odborná redaktorka:	Mgr. Sylvia Laczová
Grafická úprava:	Ing. Monika Chovancová
Vydanie:	1.
Rok vydania:	2013
Počet strán:	60
ISBN	978-80-8052-479-1